

A MAGYAR ÍRÓK EGYESÜLETÉNEK FOLYÓIRATA

LYUKAS LŐRÁ

XXXII. ÉVFOLYAM VIII.

2023/8. SZÁM

OSZTRÁK MŰÉPÍTÉSZBŐL
- HAZÁNKFIA
POLLACK MIHÁLY
PÁLYAÍVE

POLLACK 250

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
JUBILEUMI KIÁLLÍTÁSA

**A MÚZEUM
ÉPÍTÉSTÖRTÉNETE**

A Magyar Nemzeti Múzeum portikusza az Arany János-szoborral

Lázár János,
Hegmanné Nemes Sára
és L. Simon László

A Magyar Posta
által kiadott
Pollack-émlékbélyegek

Lázár János megnyitja a kiállítást

A kiállítás nyitóképe

Enteriőr a kiállításból

ÜNNEPI KIÁLLÍTÁSMEGNYITÓ A MAGYAR NEMZETI MÚZEUMBAN

Kétszázötven évvel ezelőtt, 1773. augusztus 30-án született Pollack Mihály építész, a magyar klasszicista építészet nagy mestere. És éppen a születése napján, 2023. augusztus 30-án nyílt meg a Magyar Nemzeti Múzeumban az a nagyszabású kiállítás, amellyel az MNM – Pollack Mihály születésének 250. évfordulója alkalmából – tiszteleg a XIX. századi magyar építészet egyik legnagyobb alkotója előtt. A kiállítást L. Simon László, a múzeum főigazgatója köszöntöje után Lázár János építési és közlekedési miniszter nyitotta meg. A Magyar Posta az évforduló alkalmából alkalmi bélyeget adott ki, amelyet a megnyitó-ünnepségen Hegmanné Nemes Sára alelnök mutatott be a közönségnek. A tárlatot az érdeklődők december 1-jéig látogathatják.

L. Simon László
köszönti
a vendégeket

Megnyitőünnepségen
a Magyar Nemzeti Múzeum
dísztermében

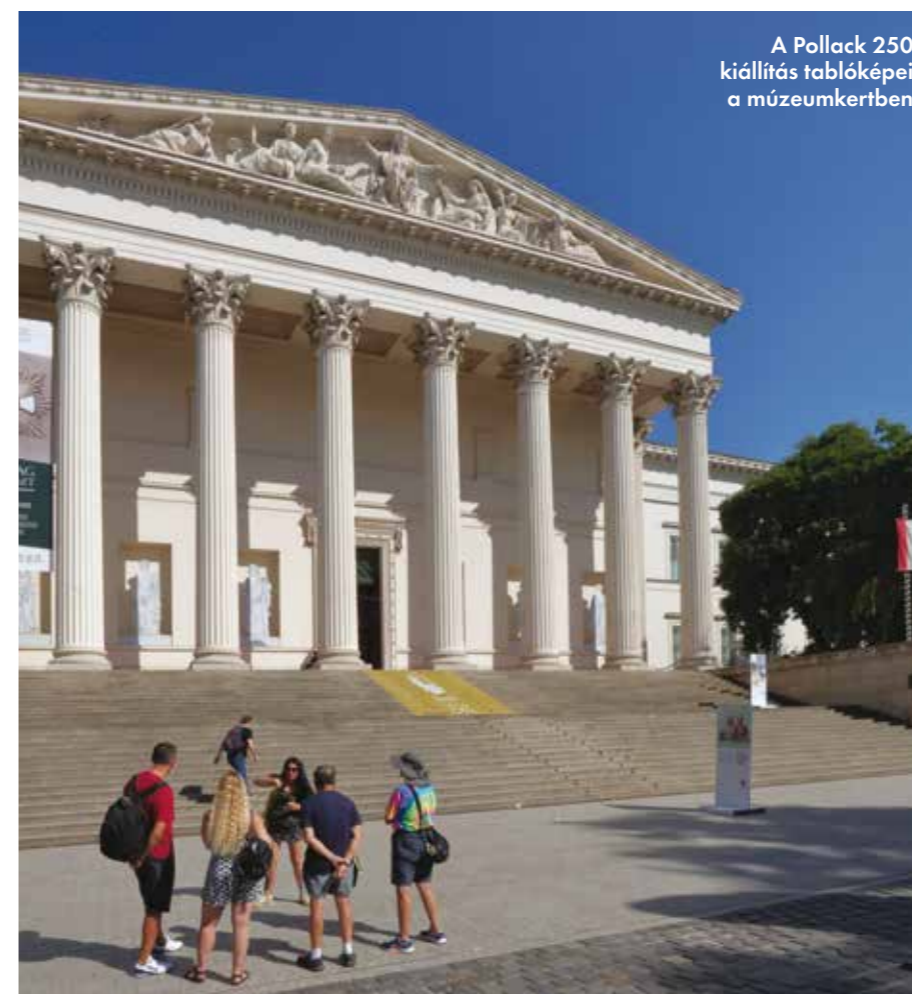

Debreczeni-Droppán Béla (jobboldalt) alkalmi tárlatvezetést tart

Pollack Mihály portréja,
Than Mór alkotása

POLLACK 250

*Múzeumi séta
Debreczeni-Droppán Bélával*

A Pollack 250
kiállítás tablóképei
a múzeumkertben

*Virtuális múzeumlátogatásunk során kövessük most Debreczeni-Droppán Béla történész, levéltáros,
a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársa, a Pollack-kiállítás kurátora avatott ismertetőjét!*

A múzeum nem törekedett most arra, hogy részletekbe menő életmű-kiállítást nyújtson, hiszen ezt már a Budapesti Történelmi Múzeum 2005-ben megtette. A most nyílt kiállítás a nagyközönséghez akarja közel hozni Magyarország egyik legnagyobb építészt, aki nagyon sokat tett azért, hogy az akkori Pest-Buda a lehető legszebben fejlődhesen, hogy elnyerje a fővárosi státuszához illő méltó képét. Eközben Pollack vidéken is számos középületet és főúri kastélyt tervezett. A szakma mind a mai napig messzemenően elismeri és jegyzi munkásságát, de a köztudatban sajnos nincsen erősen benne a személye. A kiállítás ezen kíván változtatni, ezért is hangsúlyosak benne – Bak Andrea tárlatrendező terveinek, kreativitásának köszönhetően – a vizuális és interaktív elemek, amelyek szándékaink szerint minden korosztályra hatást gyakorolhatnak.

Az emlékkiállítás bevezető szakasza a múzeumkertben, illetve a múzeumlépcsőn több ponton megjelenő kétoldalas tablókön szól Pollack főművéről, a Nemzeti Múzeum palotájáról. Majd az épület

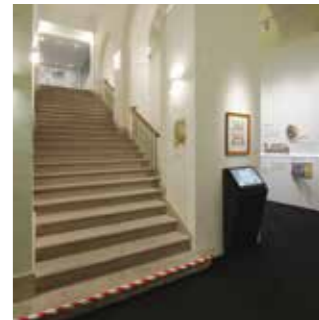
oszlopcsarnokában-portikusában még egy tábla szól annak dekorációs tervéről, amelynek elemei – a timpanon szoborcsoportján kívül – Pollack szándéka ellenére, anyagi okok miatt, nem valósulhattak meg. E tárlat keretében most először valósítottuk meg – installálva Pollacknak a hat nagy homlokzati falfülkébe tervezett szobrai, mégpedig 1:1-es méretben – esti kivilágítással. Ez a kiállítás talán leglátványosabb része, ami magában is felkeltheti az érdeklődést az épületben kibontakozó Pollack-kiállítás iránt.

Bent az épületnek még tizenkét pontján szerepel egy-egy tábla, amely megmutatja, hogy az adott tér a XIX. században, mostani megjelenése előtt, hogyan nézett ki. A képeket kísérő szöveg pedig összefoglalja a legfontosabb tudnivalókat az adott épületrészről. Minden táblához kapcsolódik egy kisebb tábla is, amely az adott teremre vonatkozó egy-egy érdekességről szól.

Például, hogy az előcsarnokban egy 1885-ben tartott estélyen Ferdinand de Lesseps, a Szezei-csatorna híres francia tervezője csárdást járt Márkus Emíliaival, a kor egyik legnagyobb magyar színésznőjével,

Enteriőrök
a Magyar Nemzeti Múzeum
kiállításából

a házigazda, Pulszky Ferenc igazgató menyével. Az összesen tizenhét, valamint a két hátsó kerti tabló már épülettörténeti sétát nyújt önmagában is, bemutatva Pollack múzeumpalotáját.

A második emeleten található a szűkebben vett kiállítási tér, ahol többféleképpen, többfajta technikával hozzuk közelebb Pollack Mihály személyét és munkásságát a látogatóhoz. A korabeli festményeken és metszeteken kívül egy animációs film révén mutatjuk be a mester legfontosabb műveit, és ezen túl még makettekkel is kiemeljük hat emblemikus épületét. Egy teljes falfelületet foglal el az az idővonalfríz, ahol képek és idézetek felhasználásával is végig lehet követni a Nemzeti Múzeum palotája létrejöttének folyamatát. A múzeumnak a Pollack Mihállal és az épülettel kapcsolatos műtárgyait is bemutatjuk, például a tálalókomódját, amelyben a családi szájhagyomány szerint a rajzeszközöket (is) tartotta, vagy azon csendéletek közül az egyiket, amelyek a Tahiban álló nyaralójában egykor a falat díszítették, és amelyeket maga Pollack festhetett.

A 2009-ben a Pollack családtól ajándékba kapott iratok, díszoklevelek pedig először láthatóak kiállításban. Emellett érintőképernyőn a múzeumépület régi ábrázolásait és belső kiállítási és raktártereiről készült XIX. századi felvételeket lapozgathat a látogató. A kiállítás kiegészítéseként pedig, egy külön álló emeleti térben, Vasáros Zsolt új múzeumbővítési terveivel lehet megismerkedni.

A kiállítástól a Pollack-kultusz megerősítését reméljük, ezért örömmel szolgált, hogy augusztus 30-ai megnyitóját nagy érdeklődés övezte.

Zárjuk múzeumi sétánkat az ismert építész, Granasztói Pál Pollack Mihályról 1973-ban leírt gondolataival: „*Palotáinak, bérházainak nemcsak homlokzatait, hanem előcsarnokait, lépcsőházait is nagy művészi igényességgel képezte ki. S megkoronázta életművét nemcsak Budapest, valamint az egész ország talán legszebb középületével, hanem olyan-nal, ami kora európai építészetében is kiemelkedő érték, magas rendű tömegalakítás és páratlan gazdagságú belső térképzés együttese – a Nemzeti Múzeummal.*”

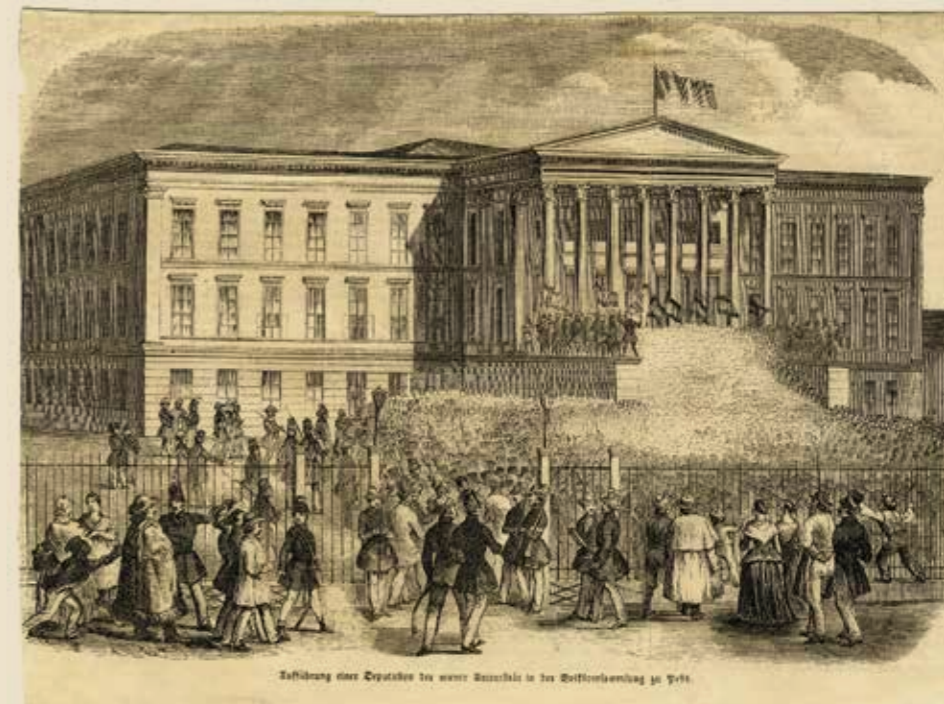
A POLLACK 250 KIÁLLÍTÁS LEPORELLÓINAK SZÖVEGEIBŐL

A dégi Festetics-kastély légi felvételen

Pollack Mihály az országban több főúri kastélyt és középületet is tervezett. Előbbiek közül a legjelentősebb a Fejér megyei Dégen található Festetics-kastély, amelyet kis vagy miniatűr Nemzeti Múzeumként is szoktak emlegetni, mert portikuszos homlokzata felől kísértetiesen hasonlít Pollack későbbi fő művére. A vidéki középületek közül kiemelkedő: a megyeháza Székesfehérváron (1807) és Szekszárdon (1828). Ezeken kívül mindenképpen megemlítendő a pécsi püspöki székesegyház átépítési munkája (1805) és a Sárospataki Református Kollégium könyvtárterme (1818). *(A/oldal, 4. leporelló)*

Nemzeti emlékhely. A Magyar Nemzeti Múzeum épülete a kezdetektől többet jelentett egy közintézmény otthonánál. Az 1832–36-os Országgyűlés döntése alapján építették fel a vármegyékre és szabad királyi városokra kiszabott összegekből, ami azt jelentette, hogy az első olyan középületünk lett, ami a nemesség (és polgárság) adójából jöhetett létre. A Magyarország történetének relikviáit gyűjtő múzeumpalota maga is a történelem színterévé vált: a lépcsőzetén és előterében tartott 1848. március 15-i forradalmi nagygyűlésen kívül, 1848 és 1902 között az Országgyűlés egyik háza mindig az épület dísztermében ülésezett. 1861 és 1944 között pedig a nemzet nagy halottjainak – többek közt Kossuthnak, Jókainak, Görgeinek és Adynak – ravatalozóhelye volt. *(A/oldal, 3. leporelló)*

Korabeli
rézkarc
a Nemzeti
Múzeumról

Kossuth Lajos
Barabás Miklós
festményén

„... hálaival kell említenünk Pollák urat, múzeumunk építőmesterét, ki az épületet tervezte, 's fia segedelmével létrehozta, 's példás fáradhatatlan buzgósággal vesz részt az építés minden részleteiben, kiben ez épület a ' nemzethez méltó felállításá színterévé vált eszmévé lön, és ki még szakmányához nem tartozó tárgyakban sem kimél semmi fáradságot nemzeti intézetünk szépítésére.”
(Pesti Hírlap, 1844. január 7. – valószínűleg Kossuth Lajos szerkesztő megfogalmazásában)

Kossuth
kortesmenete
a múzeum előtt
1847-ben

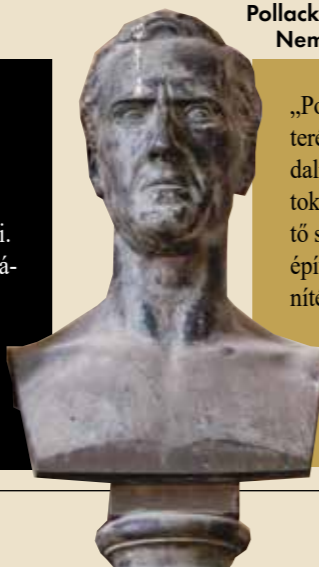

A SZÉKESFEHÉRVÁRI MŰVEK MÚZEUMÁNAK BEMUTATÁSA
Pestben October 12. 1847.

BEKÜLDÖLT MŰVEK MÚZEUMÁNAK BEMUTATÁSA
In Pesth am 12. October 1847.

Pollack mellszobra a szegedi
Nemzeti Emlécsarnokban

„Pollack Mihály nemcsak méltó helyet foglal el külföldi kortársai mellett, de sok tekintetben följük emelkedik. (...) Míg kortársai szigorúan ragaszkodtak az antik előmintákhoz, Pollack építőművészi gondolatai a szigorú klasszikus keretek között is egy gazdag fantáziájú művészegénység szárnyalásai. Az ő finom arányú térkompozíciói nélkülözik azt a sablonosságot, amit a világhírű német mesterek művein tapasztalhatunk. (...) Az ő művei nem antik építmények kópiáiból összerakott mozaikszerű alkotások, hanem az antik szellemétől áthatott művészlélek egyéni megnyilatkozásai.”
(Lechner Jenő: A Magyar Nemzeti Múzeum épülete. 1927)

„Pollack Mihály vezető alakja volt építészet terén annak a korszaknak, amely a 48-as forradalmat előkészítve, megteremtette az új feladatoknak megfelelő építészeti megoldásokat, vezető szerepet vitt abban a harcban, amely a hazai építészet önállóságáért, Bécsből való függetlenítéséért, magas színvonaláért folyt. Alkotásai maradandó nyomot hagytak építészetünk fejlődésében, nagy mintaképe és értékes hagyományá a jelennek is.”
(Zádor Anna, Szabad Művészet, 1955)

WELTLER ILDIKÓ

OSZTRÁK MŰÉPÍTÉSZBŐL – HAZÁNKFIA

Pollack Mihály, a magyar klasszicista építészet megteremtője

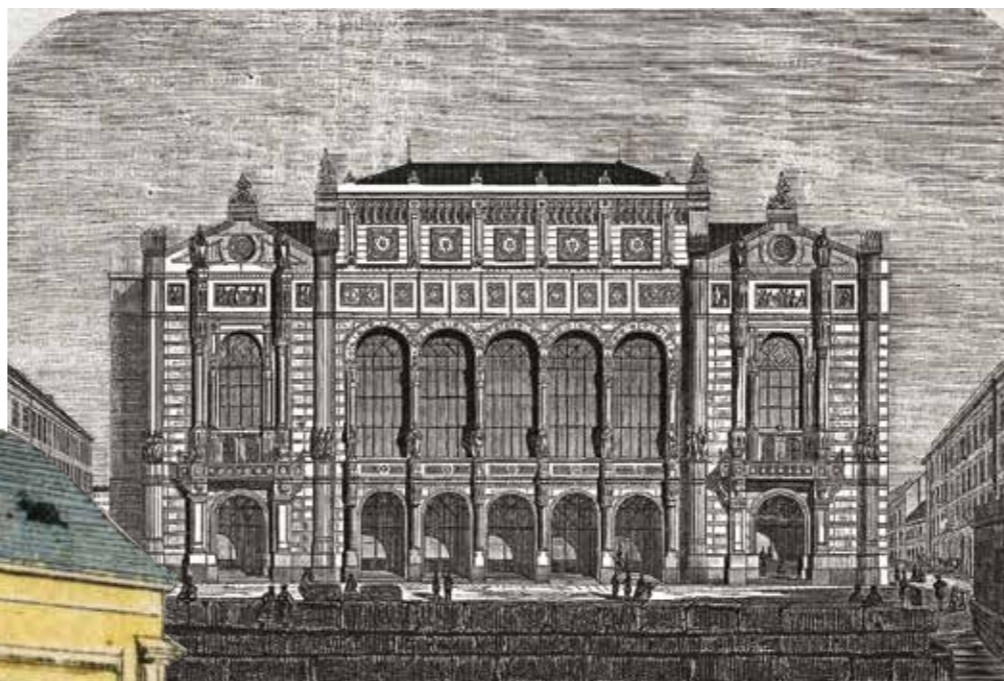
Hol másutt is kaphatott volna helyet a Pollack Mihály születésének 250. évfordulóját ünneplő időszaki kiállítás, mint fő műalkotásában, a Magyar Nemzeti Múzeumban? A *Pollack 250* interaktív tárlatot, amely december 1-jéig fogadja a látogatókat, elsősorban a reformkor legnagyobb építkezésének, az első, kimondottan múzeumnak szánt épület megszületésének szentelték. A kiállításon eredeti metszetek, tervrajzok, dokumentumok és a múzeum impozáns makettje mellett például Pollack születési anyakönyvi kivonata, gyászjelentése, íróasztala, valamint egy róla készült festmény is helyet kapott.

A 250 évvel ezelőtt született Pollack Mihályt (1773–1855) számtalan jelzővel leírták már: a reformkor építész, a magyaros klasszicista építészet mestere, nemzeti építészetünk atyja. Pedig a magyarsághoz ezer szállal kötődő építész valójában osztrák családban, Bécs városában látta meg a napvilágot 1773. augusztus 30-án.

Pollack nem a semmiből lett építész, régi családi hagyományt vitt tovább. Édesapja, Josef Pollack építőmester igyekezett beavatni hivatásának titkaiba fiait, Leopoldot és Mihályt. A szakma megszerettetése oly jól sikerült, hogy mindkét fiúból kiemelkedő alkotó lett. Az

apa első házasságából született Leopold a barokk, majd a klasszicizmus mesterévé vált Milánóban. Féltestvére, Mihály előbb Bécsben elvégezte építészeti tanulmányait, majd követte Milánóba Leopoldot, aki a nevezetes milánói dóm építésén is dolgozott. Az akkor a Habsburg Birodalomhoz tartozó Lombardia tartomány legnagyobb városa, Milánó már abban az időben is a divat fővárosa volt, kiemelkedő építészettel. Az akkortájt már vezető építészként működő Leopoldo Pollack elkezdte bevezetni huszonkét évvel fiatalabb öccsét a szakma fortélyaiába. A két testvér számos épületen, mások mellett elegáns főúri villákon dolgozott együtt. Kiegészítő munkákat végezve, kisebb építkezéseken közreműködve Mihály a milánói tanulóévek során közelebbről is megismerkedhetett a klasszicizmussal.

Az 1862-ben újjáépített Redoute épülete

1849-ben szétbombázott Redoute, a mai Pesti Vigadó elődje

1839-ben Liszt Ferenc a Redoute-ban az árvízkarosultak javára adott koncerten vezényel

futott át a megújuló, megszépülő, egységes tervek alapján modernizálódó Pest több száz építkezése. Közvetlen befolyása volt többek között a Városliget megteremtésére, s jórészt neki köszönhető a pesti városkép és városszerkezet kialakítása.

És akkor még nem is szóltunk arról a mintegy kétszáz épületről, amelyeket, főként Pesten, ő maga tervezett. Manapság minden bizonnyal a sztárepítész jelzővel illetnék, olyannyira elismert és foglalkoztatott volt hivatásában. Sajnos, műveinek csak viszonylag kis része maradt

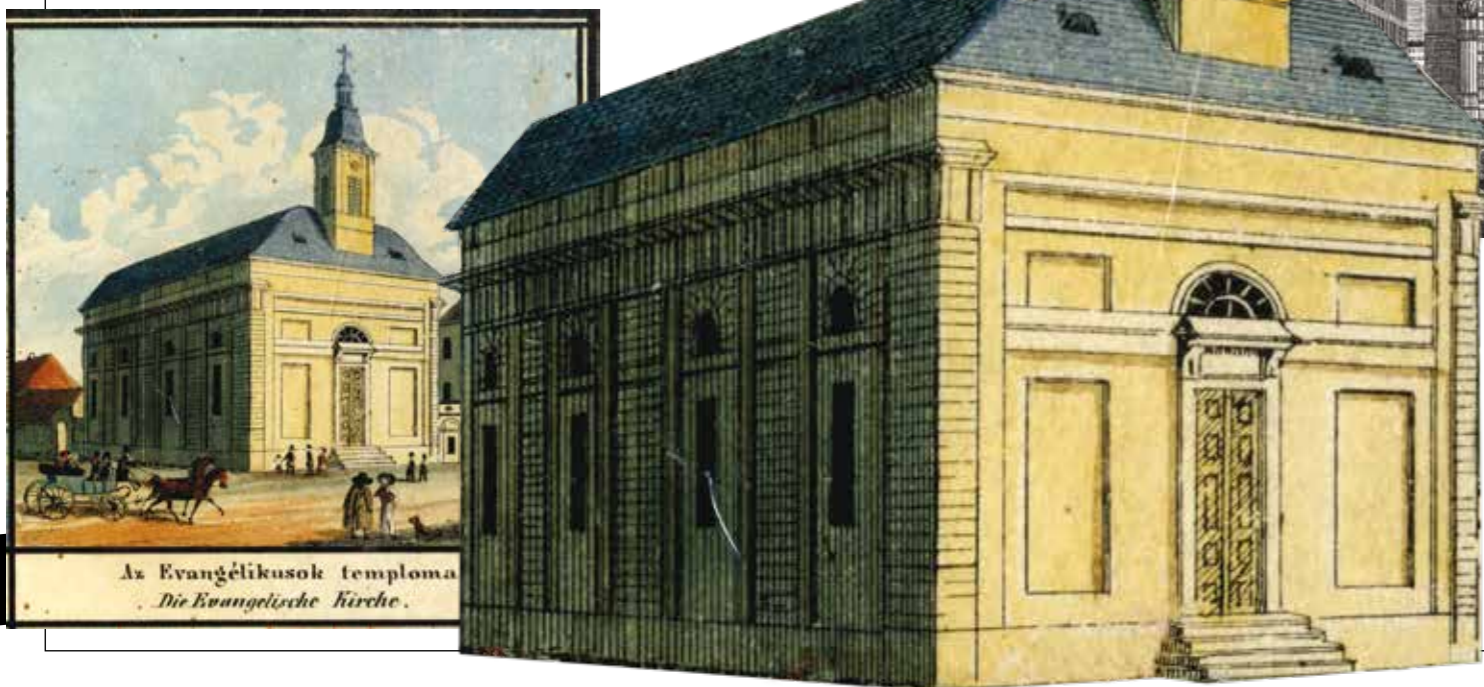
A Sándor-palota homlokzata, korabeli rézkarc

A Sándor-palota légi felvétele a budai Várnegyedben

A Deák téri evangélikus templom Budapest belvárosában

Az Evangélikusok temploma Die Evangelische Kirche.

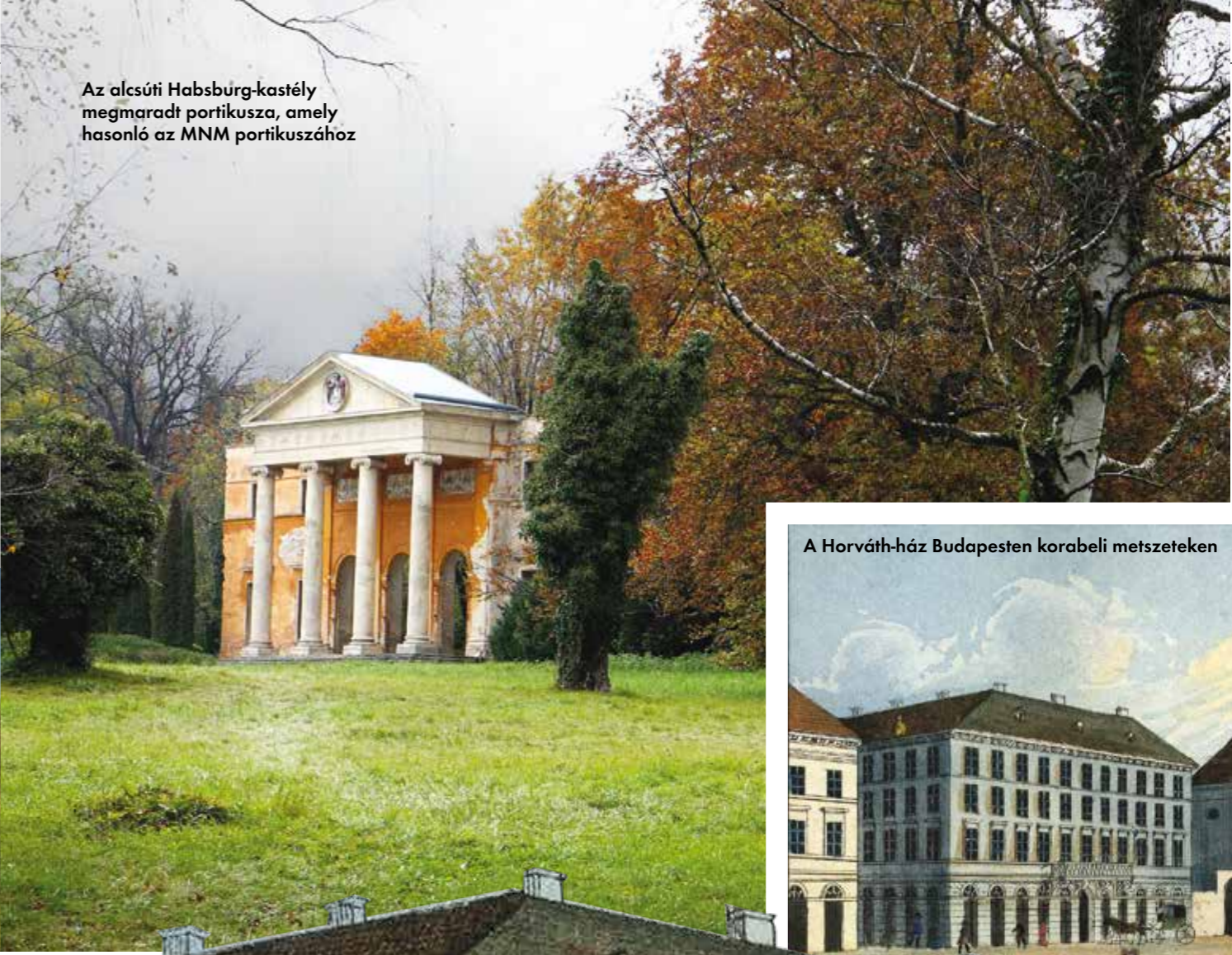
A Ludovika Akadémia homlokzata, korabeli rézkarc

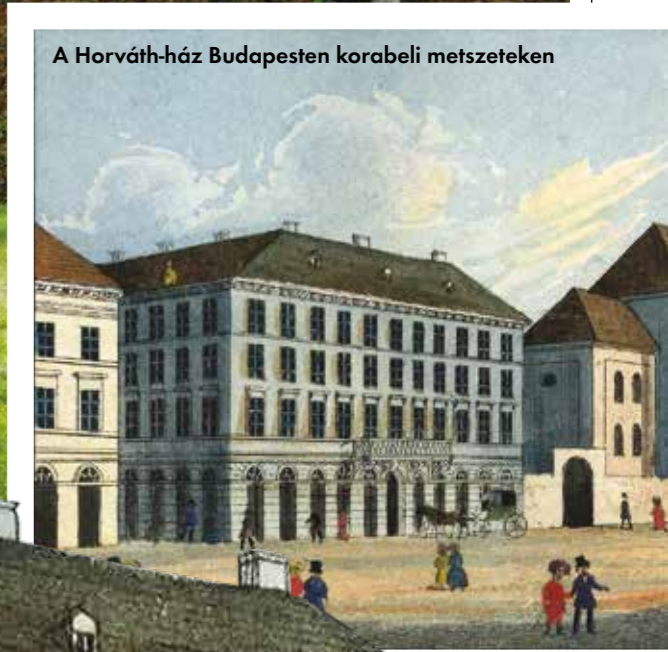
A Ludovika légi felvétele a főváros VIII. kerületében

A Ludovika az Orczy-kert felől nézve

Az alcsúti Habsburg-kastély megmaradt portikusza, amely hasonló az MNM portikuszához

A Horváth-ház Budapesten korabeli metszeten

ránk, az is gyakran az eredeti koncepciótól igencsak elütő átépítések után. Jó néhány fontos épületét tette tönkre az 1838-as pesti árvíz és a második világháború.

Pollacknak (Hild Józseffel együtt) óriási érdemei voltak a magyar klasszicista építészeti megalapozásában, a stílus jellegzetesen magyar sajátosságainak megteremtésében: klasszikus egyszerűség, pusztán a legszükségesebb díszítéssel körítve. „Repertórium” rengeteg magánépület, főúri kastély és középület is helyet kapott.

Hogy milyen hosszú, gazdag életút vezetett a Magyar Nemzeti Múzeum pályáját minden értelemben lezáró megszületéséig, arra álljon itt néhány példa más nagyszerű alkotásaiból!

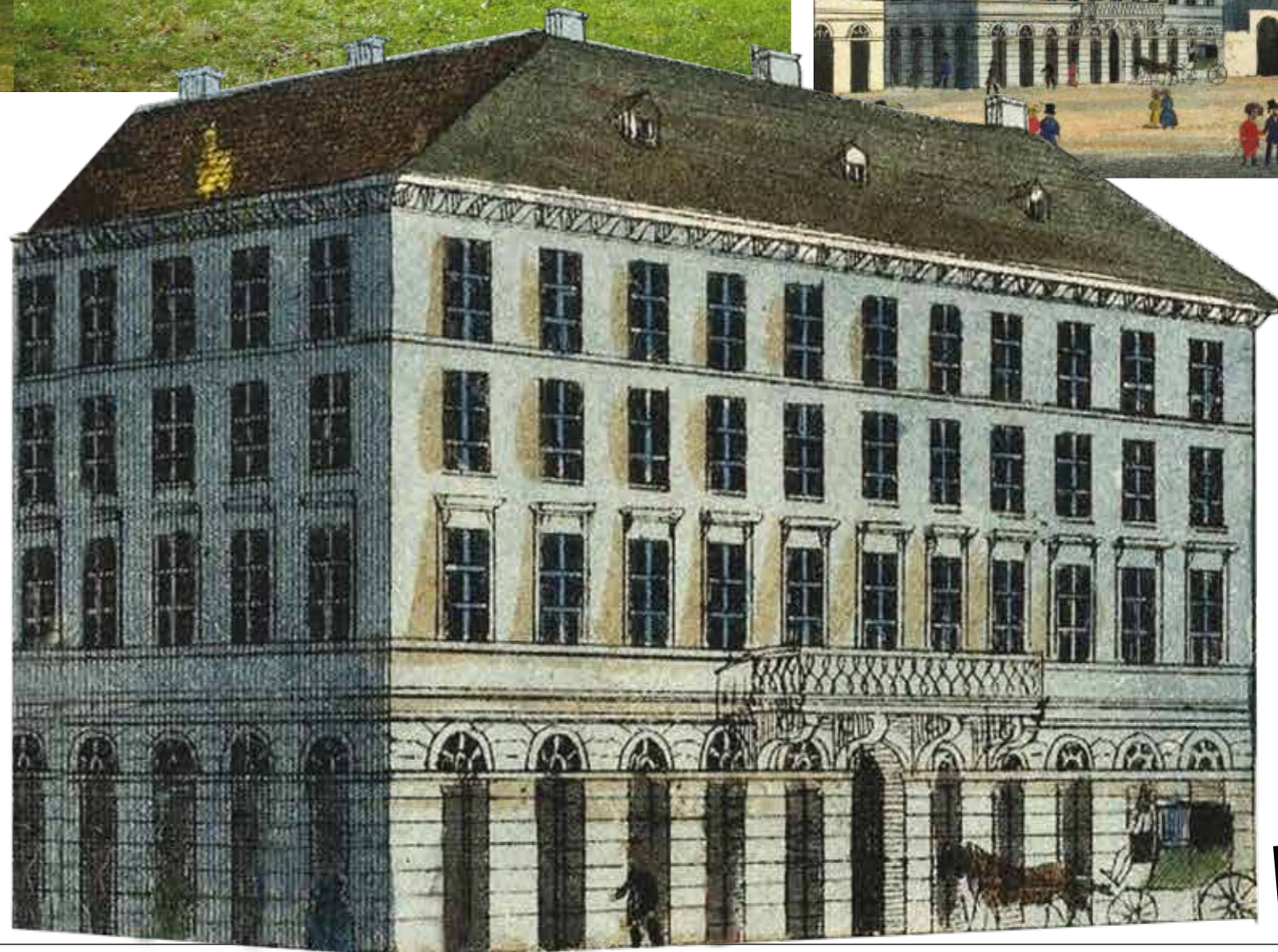
Magyarországra érkezése után az elsők között a *Deák téri evangélikus templom* munkálatain dolgozott. Miután az építőmester, Krausz János elhunyt, Pollack felügyelte a tervezést és kivitelezést, s a barokknak induló épület hamarosan letisztultabb, klasszicista stílusú, a lutheri szellemiséget jobban tükröző, nem mellesleg remek akusztikájú templom lett. Az oltár ugyancsak Pollack keze munkáját dicséri.

Szintén a kezdeti magyarországi időszakban dolgozott Pollack a budavári *Sándor-palotán*, Johann Aman bécsi építésszel együtt. A tervezés valószínűleg közös munka volt, és Pollack részt vett a kivitelezésben is. A pazar épület már Andrássy Gyula miniszterelnök idején felújításra szorult. A rekonstrukció után, amely Ybl Miklós nevéhez fűződik, a földszinten kaptak helyet a miniszterelnöki irodák, az emeleten pedig Andrássy lakása. A hírek szerint még egy titkos folyosót is létesítettek a Várszínház felé,

ahonnan gyakran Sisi társaságában tértek haza egy teára a Sándor-palota lakói.

Sajnos nem csodálhatjuk már meg a Pesti Vigadó elődjét, a *Redoute* néven emlegetett épületet (1826 és 1832 között épült), holott Pollack legszebb alkotásai között tartották számon. Akkoriban magas színvonalú kulturális élet központja volt, sőt, az első népképviselői országgyűlés is ott kapott helyet. Az 1848–49-es forradalom

A Deák téri evangélikus templom homlokzata

és szabadságharc idején, amikor Pestet bombázás érte, a vígadó is találatot kapott, így később (már Pollack halála után) teljesen újat kellett helyette építeni (ez már Feszl Frigyes alkotása volt). 1867-ben az újjászületett vígadóban tartották Ferenc József koronázási ünnepségét. Az egykori épület, a Redoute történetével a mai Pesti Vígadó állandó kiállításán ismerkedhetünk meg.

A napjainkban is álló és működő épület, a *Ludovika Akadémia* több átépítésen is átesett az idők folyamán, így Pollack eredeti elképzeléseire már nincs túl sok köze. Több mint száz éven át, egészen 1945-ig a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia működött itt, hazánk katonai oktatásának legmagasabb szintű intézménye. A nemzeti hadiiskolának azért volt óriási jelentősége, mert a Magyar Királyságnak, a Habsburg Birodalmon belül, előtte nem volt önálló hadserege. Amikor végre 1808-ban I. Ferenc császár hozzájárult a magyar katonai

A Ludovika korabeli rézkarcon

Pestvárosi ligetében a vendég- és kávéház tekintete és tájja
Ansicht des Gast- und Kaffehauses im Stadtwaldchen.

akadémia felállításához, megszületett a Ludovika, amelyet a legtöbbet adományozó császárné, Mária Ludovika tiszteletére neveztek el. Az épület megtervezésének akkor láthatott neki Pollack, amikor az Orczy-kerttel és a szomszédos telekkel is bővült a terület. Az alapkövet József nádor tette le 1831-ben, és alig öt évvel később már állt a klasszicista stílusú épületegyüttes. Számátlan történelmi hányattatás után végül 1872-ben kezdődhetett el az oktatás az akadémián.

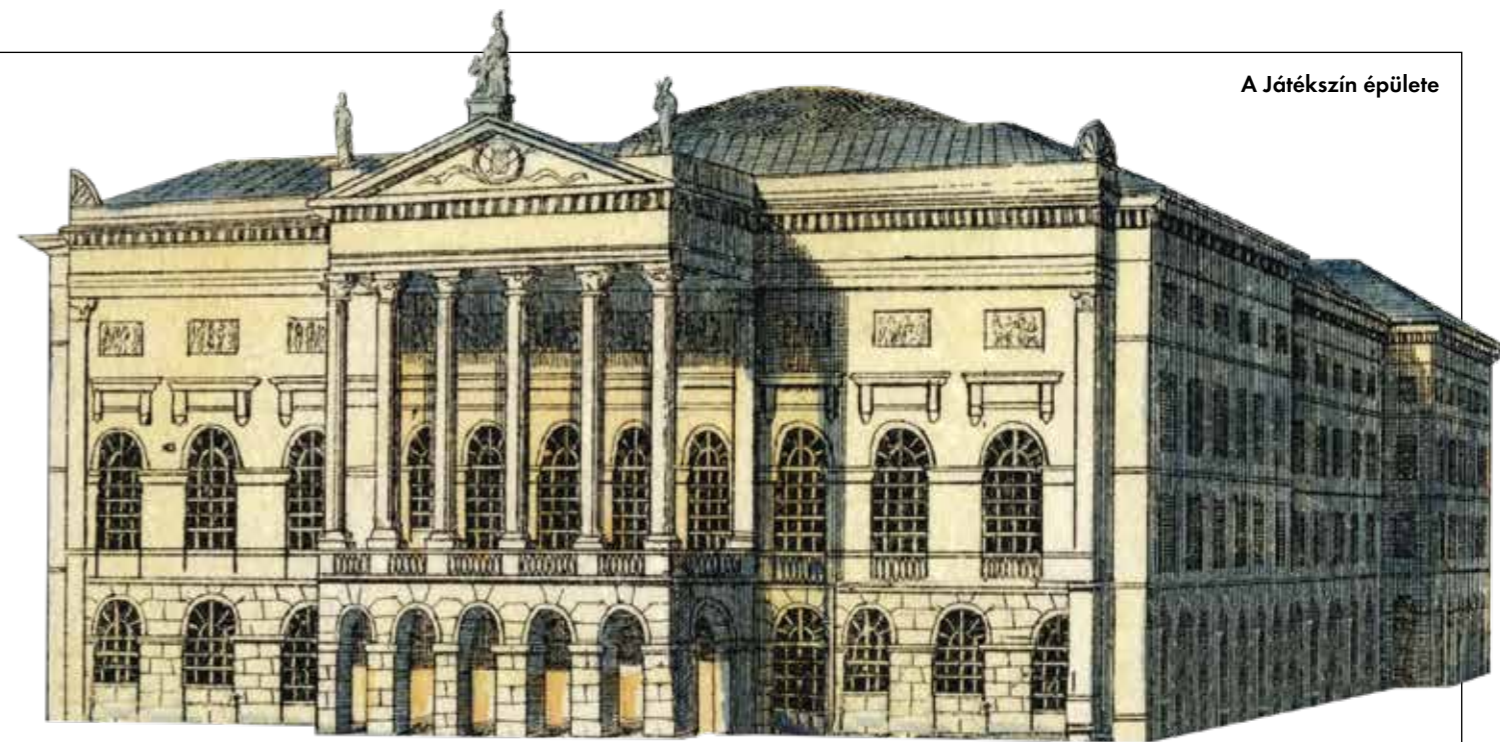
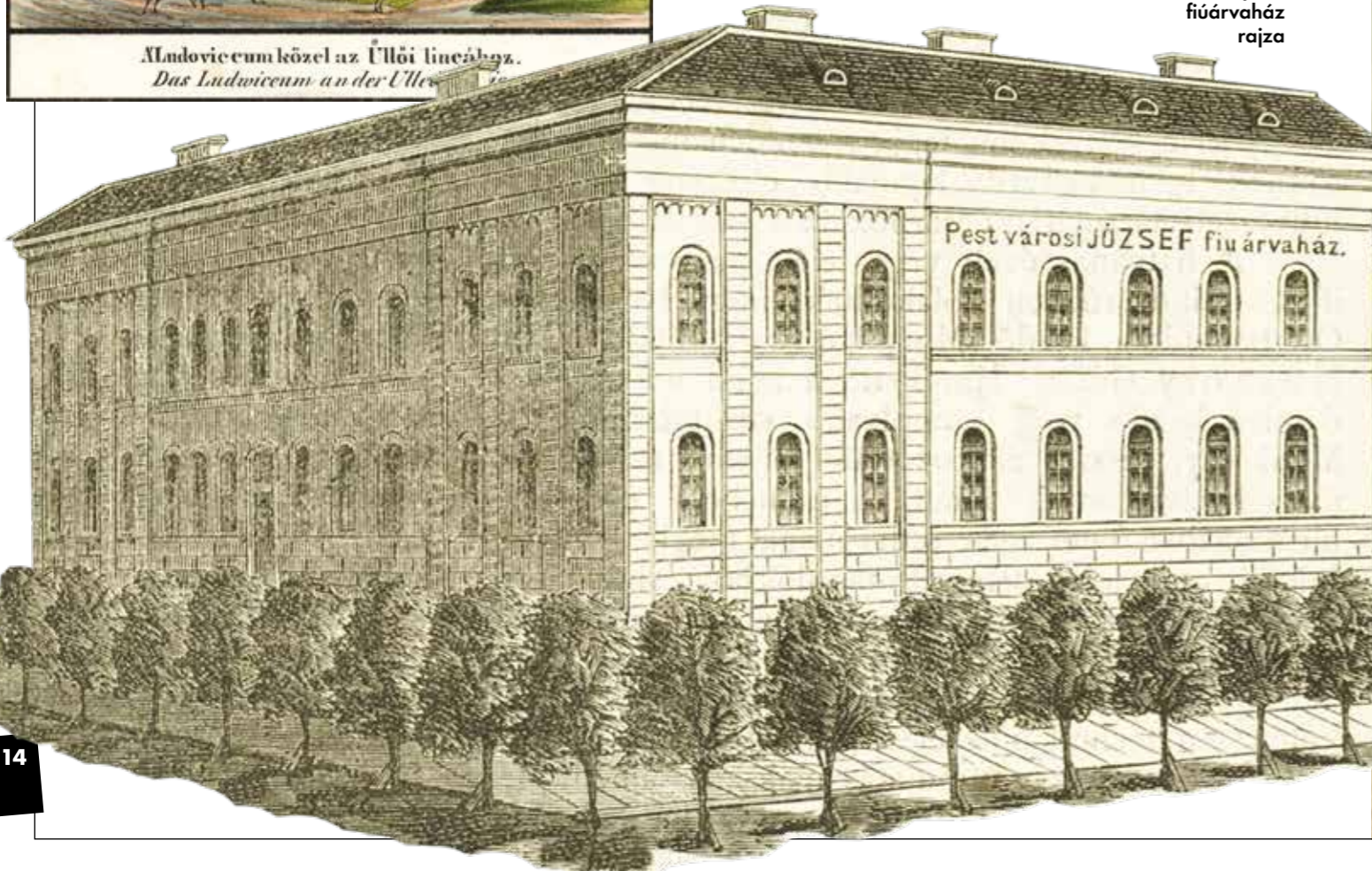
Elsősorban alkotói fejlődése szempontjából voltak nagy jelentőségűek az évek folyamán Pollack által tervezett *pesti bérházak*, amelyeken dolgozva kialakította egyéni, visszafogottan elegáns stílusát. Jó példa erre az 1827-es Festetics-palota (Zrínyi u. 10.): szépen megmunkált bejárat, egyszerűségében elegáns épület. További, a városképet meghatározó alkotásai még: Almássy-

Kávéház Pollack terve alapján a Városligetben

A Josephinum, a pesti fiúárvaház rajza

Almádvicium közel az Üllői lincéhez.
Das Ludwiceum an der Ull...

A Játékszín épülete

palota (Szép u. 6.), Horváth-ház (Kossuth Lajos u. 3.), Wurm-ház (Dorottya u. 6.), Staffenberger-ház (Rumbach Sebestyén u. 9.) vagy Vogel Sebestyén híres pesti asztalosmester háza a Paulay Ede u. 33. szám alatt.

A Redoute és környéke korabeli festményen

Pollackot sok arisztokrata család felkérte rezidenciája megépítésére, például az Almássyak és a Károlyiak is, ráadásul nemcsak Pesten, hanem vidéken is több megbízást kapott például a Zichyektől vagy a Festetics családtól. E munkái közül a legtöbbre tartott alkotás a Fejér megyében, Dégen található *Festetics-kastély*, amelyet

miniatűr Nemzeti Múzeumként is szoktak emlegetni, olyannyira emlékeztet a homlokzata az építész későbbi fő művére. És valóban, az 1815–19-ben készült impozáns kastély remek tapasztalatokkal vértette fel Pollackot a Nemzeti Múzeum tervezése idején. Hazánk vélhetőleg egyik legelső klasszicista kastélyának mindkét oldalán dór oszlopok tartotta portikusz emelkedik, ahogyan a Nemzeti Múzeumon is láthatjuk. A dégi Festetics-kastély szerencsére manapság is látogatható. A gyönyörűen felújított épületegyüttest csodás angolpark veszi körül. A filmeseket is megihlette a hely, itt forgatták a *Kincsem* című magyar film több jelenetét is.

Kevésbé szerencsés lett a sorsa az *alcsúti kastélynak*, amely József nádor megbízásából készült el, és amelyből csak a homlokzat egy része maradt ránk a második világháború pusztítása után.

Nevezetesebb hasonló munkái közül kiemelhetjük még a nagylángi Zichy-kastélyt, a tengelici Csapó-kúriát, József főherceg budai palotáját, és minden bizonnyal a Fűvészkert Festetics-villája is Pollack nevéhez köthető.

Bizonyos városokban praktikus célú épületeket is ter-

vezett Pollack. A vidéki klasszicista, egyszerűen méltóságos középületek szép példája a székesfehérvári és a székesvári megyeháza, valamint a jászberényi városháza. Ezek az épületek nem csupán önmagukban említésre méltók, hanem azért is fontosak, mert ösztönzően hatottak új városközpontok kiépítésére. A Sárospataki Református Kollégium könyvtára ugyancsak az osztrákból lett magyar építész nevéhez köthető.

Ahogy talán már az eddigiekből is kiviláglik, Pollack Mihály egész pályafutása szinte egyenesen ívelt főalkotása, a *Magyar Nemzeti Múzeum* megszületése felé. Nemcsak legkiemelkedőbb, szerencsére manapság is megcsodálható munkája ez, hanem időben is az életútját lezáró alkotás.

A Magyar Nemzeti Múzeum (talán mondanunk sem kell már, hogy klasszicista stílusban) 1837 és 1847 között épült. Hazánk első, múzeumnak tervezett épülete volt (Európában is mindössze a harmadik ilyen). Pollack nemcsak a tervezést végezte, hanem a kivitelezést is ő irányította, a munkálatok minden apró részletét nyomon követte. Az első olyan magyar középület, amely a nemesség adójából születhetett meg, hamarosan történelmi helyszín is lett: a nemzeti legendárium szerint Petőfi a lépcsőjén állva szavalta el a *Nemzeti dalt* 1848 március idusán, a forradalmi nagygyűlés hevében, az országgyűlés egyik háza a dísztermében ülésezett, és a nemzet nagy halottjainak (Kossuthnak, Jókainak, Görgeinek és Adynak) a ravatalozóhelye is lett.

A múzeumot mint intézményt már 1802-ben megalapították, ám állandó épülete jó ideig nem volt, holott Európa már bővelkedett hasonlóknak.

A tervezés 1832-ben kezdődött, és az építés a berlini múzeum elrendezését tekintette mintának. Pályázatot nem írtak ki a munkára, Pollackot közvetlenül József nádor, illetve az országgyűlés bízta meg a feladattal, más építészek régebbi, nem túl meggyőző terveiből okulva.

Az épület elrendezésének érdekessége, hogy nem lehet szemből megközelíteni. A kertbe vezető kapuk ugyanis kétoldalt találhatók, így a fölépcsőt csakis oldalról lehet elérni.

Díszítmény az MNM homlokzatán

Díszítését tekintve a múzeum oly egyszerű, hogy szinte nincs is rajta szobordísz. Az épület egyetlen efféle ékesége a timpanon közepén látható Pannónia, a művészet, a tudomány, a történelem és a hírnév társaságában. A két szélén két folyóistenség egészíti ki a jelenetet: balra a Dráva, jobbra (mint egyetlen férfialak) a Duna. A tervek szerint a főbejárat két oldalán levő fülkékbe és a timpanon tetejére is kerültek volna szobrok és más díszítések, ám ebből végül nem lett semmi.

A főbejárati lépcső monumentális voltát kiemeli, hogy rögtön az első emeletre vezet. Az épületbelső is a Pollackra oly jellemző mértéktartó, jó érzékkel adagolt eleganciát sugallja. Az előcsarnok elrendezésén észrevehető az egykori milánói évek hatása. Az alsó kupolaterem az évszázadok során oly sok épületet meghihető csoda, a római Pantheon

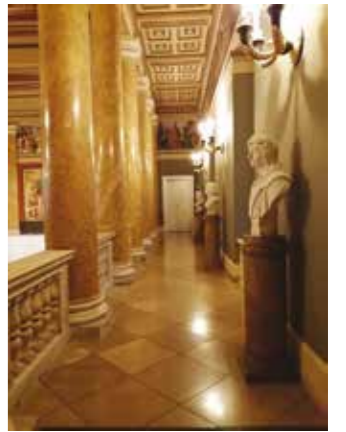

Az MNM Széchenyi-terme

belső terét idézi. A felső kupolateremben ez talán még jobban érezhető: a tér magasabbra tör, a fény pedig a tetőn levő nyílásból érkezik. A gyönyörű díszterem különlegessége, hogy nincs ablaka, csak a tetőablakokon keresztül jön be a fény. Egyébiránt ez az a hely, ahol 1848-ban, majd 1865-től egészen 1902-ig, a Parlament épületének átadásáig működött az országgyűlés.

A Nemzeti Múzeum kivételes épület: egy bécsi születésű, Milánóban tanult, magyarrá vált építész utolsó, pályáját megkoronázó munkája. Fő művének befejezése után Pollack a fiataloknak adta át a helyét: fiának, Ágostonnak, valamint ifjú tanítványának, egy bizonyos Ybl Miklósnak.

Pollack Mihály magánélete hasonló nyugalmat és harmóniát árasztott, mint alkotásai. Feleségével, Eger Magdolnával ötven éven át élt boldog házasságban a Nagyhíd (ma Deák Ferenc) utca 13. szám alatti házban. Tizenegy gyermeke született. Élete vége felé idejének nagy részét már Tahitőfalun, saját tervezésű nyaralójában töltötte. A halál 1855. január 3-án, 81 évesen érte Pesten, családjában. A pályája csúcán levő Pollackról, kezében a Nemzeti Múzeum tervével, Than Mór festett csodás portréképet. A tahitőfalui temetőben álló síremlékét a nagyszerű utód, Ybl Miklós tervezte.

Múzeumi folyosórészlet

Pollack Mihály villájának rajza Somorjai Ferenc grafikáján

Hild János megvalósulatlan múzeumterve 1807-ből

Múzeumi oszlopfő

DEBRECZENI-DROPPÁN BÉLA

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM ÉPÍTÉSTÖRTÉNETE

„...szép tér ajánlkozik”

1847 júliusában bontották le az utolsó építési állványokat a Magyar Nemzeti Múzeum épületénél, így elmondhatjuk, hogy Pollack Mihály ma is megcsodálható műve százhetvenhat éve készült el. A legtöbb tudományos vagy ismeretterjesztő munkában ez az évszám szerepel, viszont e cikk szerzője korábban előszeretettel írta a múzeumpalota építésével kapcsolatosan záródátumként az 1846-os évszámot. Ennek fő oka az volt, hogy az épület funkcionálisan valóban elkészült már az előző évben, hiszen ekkorra elhelyezték benne a múzeumi gyűjteményeket, a tisztviselők beköltözhettek, és megnyiták benne az első kiállítások is. Mégis, ha a tényleges befejezést nézzük és az építkezés utolsó mozzanataként tekintünk az állványzat említett lebontására, akkor a reformkor ikonikus épületének elkészültéről azt mondhatjuk, hogy az 1847-ben történt meg.

A múzeum földszinti tervrajza a kertrésszel

A Magyar Nemzeti Múzeumnak korábban nem emelték saját épületet, bár az első tervrajz már 1807-ben megszületett, akkor még a mai Kossuth Lajos utca és a Szép utca sarkán lévő, a pesti ferences templom mögötti területre. A telket azonban tűzvédelmi és más szempontok miatt sem tartották alkalmasnak, majd nemsokára a nagy devalváció miatt az építkezésre rendelkezésre álló összeg elértéktelenedett, töredékre csökkent, és már nem lehetett belőle elkezdni az építkezést.

Különben Miller Jakab Ferdinánd fogalmazta meg az első múzeumkonceptiót, amelyben először is meghatározta annak helyét, és Pest városát találta erre legalkalmasabbnak. A múzeum épületével kapcsolatosan a következő kritériumokat tartotta fontosnak: „Szükség tehát tágos s elegendő magosságú Épületet tenni, és nem csak belső készülékekkel felékesíteni, hanem annak külső formáját is minden jó építésnek mesterségéhez úgy alkalmaztatni, hogy már az ékeségből is a pallérozott Nemzetnek nagy lelkiüzege, jó ízlése, és a közjónak előmozdítására való iparkodása kitéssék...” Az intézmény

elhelyezésére Miller Jakab Ferdinánd tett egy javaslatot is. Ebben azt indítványozta, hogy a múzeumi gyűjteményeket, míg azok számára megfelelő épületet emelnek, költöztessék át a nagyrészt üres és a pesti Szépitő Bizottmány által lebontásra ítélt szervita kolostorba, amely a hozzá tartozó istállóval és kerttel a mai Szervita teret foglalta el. A pénzromlás miatt ez az első terv meghíúsult ugyan, ám József nádor e csapás ellenére is napirenden tartotta az új múzeumpalota ügyét.

Annai azonban történt, hogy 1813-ban az állam megszerezte a Batthyány családától a Nemzeti Múzeum mai telkét, amelyen egy palotaépület állt, ahol otthonra találhattak a múzeumi gyűjtemények. A következő negyedszázadban a múzeum ebben az épületben működött, melynek fenntartása, javítási munkái, ahogy haladtak az évek, egyre több kiadásba kerültek. Nyilvánvalóvá lett, hogy egy nagy és a múzeumi igényeknek megfelelő, reprezentatív palotát kell építeni a nemzeti intézménynek. Ennek feltételeit az 1836. évi országgyűlésen a XXXVII. törvénycikkkel biztosították a karok és rendek, az építkezésre ötszázezer forintot megszavazva.

A tervek elkészítésére aztán József nádor, a Magyar Nemzeti Múzeum „pártfogója” Pollack Mihályt kérte fel, akit már jól ismert, és aki negyedszázaddal korábban is foglalkozott már a múzeumi épület tervezésével. Mire megszületett az említett törvény, addigra Pollack valószínűleg készen lehetett a tervekkel – illetve a többségükkel, mert még 1842-ben is adott be terveket, például a kandallótermekkel és a kupolacsarnokkal kapcsolatosakat –, hiszen így születhetett meg egyrészt az a költségkalkuláció, amelynek alapján az országgyűlés megszavazta a szükséges összeget, másrészt nem sokkal a döntés megszületése után, 1836. április 27-én már be is nyújtotta (egyelőre ideiglenesnek nevezett) terveit a nádornak, melyeket utóbb Pietro Nobile udvari építész intenciói, valamint a múzeum vezető tisztviselőinek észrevételei szerint számos részletében át kellett dolgoznia.

Utcarészlet a Nemzeti Múzeummal korabeli festményen

Grafika az épülőfélben levő múzeumról

Pollack terve alapján készült színezett grafika a múzeum homlokzatáról

Gróf Széchényi Ferenc

– első nemzeti közgyűjteményünk létrehozója

Néhány méltató mondat erejéig ki kell térnünk az alapítóként tisztelt felvilágosult főúr, Széchényi Ferenc gróf személyére. Az ő tevékeny életpályájának talán legjelentősebb mozzanata, döntése lett: első nemzeti közgyűjteményünk létrehozása. Nagyvonalú adományát 1802. november 25-én foglalta hivatalos okiratba, mely szerint magyar, illetve hazai vonatkozású gyűjteményeit – saját szavaival: „*édes hazámnak és a közönségnek hasznára és javára mindörökké és visszavonhatatlanul adományozom, átadom és átruházom*”. Az adományozás másnap megkapta az uralkodói jóváhagyást is, de ez nem jelentette azt, hogy minden

rögtön készen állt. A gyűjteményeket – szám szerint 11 884 kötetet, nyomtatványt, 1156 kéziratot, 142 kötet térképet és rézmetszetet, 2665 egyedi darabból álló éremgyűjteményt, 2029 nemesi címet, továbbá néhány régiséget és festményt, zömében hungarikákat – még az ország fővárosába kellett szállítani. Széchényi Ferenc ugyanis fontosnak tartotta a következőket is kikötni alapítólevelében: „*ez az Országos Múzeum mindig ugyanazon a helyen maradjon, ahol az irányító országos kormány szerv székhelyét tartja*”. De facto tehát megszületett egy nemzeti intézmény, 1803. augusztus 20-án meg is nyílt a pesti pálosok volt kolostorában, a későbbi Központi Szeminárium ma is álló épületében, de jure azonban 1808 őszén, *A Nemzeti Múzeum felállításáról és a magyar nyelv művelését előmozdító más intézkedésekről* címet viselő VIII. törvénycikkkel született meg, aztán még néhány évig eltartott a múzeum tényleges kialakulása. Arról a folyamatról beszélhetünk tehát, amelyet egyrészt Miller Jakab Ferdinánd, a Nemzeti Múzeum első igazgatója vezényelt le, másrészt Habsburg József nádor, akit az említett „múzeumi” törvény a Nemzeti Múzeum „pártfogójává” tett. Érdemeit jól jelzi az az ezüst emlékérem, amelyet 1902-ben, a múzeum alapításának 100. évfordulójára készítettek, és amelyen a múzeumpaleta mellett két személyi portréja áll: Széchényi és József nádoré. Az alapítás érdeme, mint tudjuk az előbbi, a létrehozás és biztos alapokra állítás pedig az utóbbinak köszönhető.

A Magyar Nemzeti Múzeum 19. századi pecsétnyomója a múzeumépülettel

Gróf Széchényi Ferenc

1813. 10. 28.

1802. 11. 25.
A Nemzeti Múzeum alapítólevele, 1802. november 25.

„A gyorsan épülő Pest akkor a maga egészében sajátos klasszicizáló jellegű volt. Régi metszetek tanúsítják annak az egység, antikizáló, nemes művészeti előkelőségnek, melyet az akkor itt működő kiváló építőművészeknek, Hildnek, Pollacknak, Zitterbarthnak, Kasseléknak és számos tehetséges kortársainak az az alatt nyertek a főváros utcái.
A berlini és francia, de sőt a bécsi előképektől is eltérő, valami különös pesti zománca van nálunk ennek az létesnek, bátran nevezhetnők megkülönböztetésül nádor-, vagy palatinus-stílusnak” – olvasható dr. Lechner Jenő *Budapest műemlékei* című kötetében.

Telek adásvétel:
Az állam összesen
220 000 váltó
forintot fizetett.

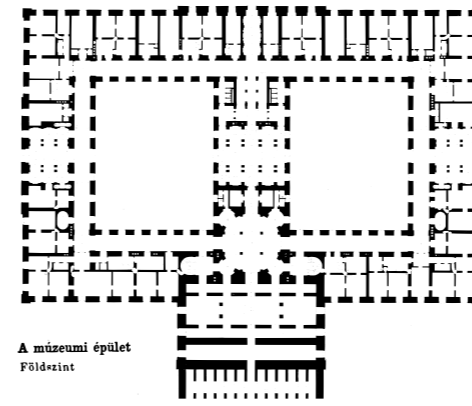
1836. 04. 13.

József nádor a tervrajzok mellett Pollack mestertől megkapta az anyagbeszerzésre vonatkozó előterjesztést is. A tervező, aki a kivitelezés munkálatait szintén maga irányította, május végén már arról tett jelentést, hogy az építkezéshez szükséges meszet elhelyezték a múzeum udvarában, majd a nyár folyamán számos más építőanyagot is deponáltak a telken. (A múzeumpaleta építéséhez különben verőcei és promontori termésköveket, valamint a Feszl–Lechner és a Jálits–Steinberger téglagyárból származó téglákat használtak, a vegyes falazatba még sóskúti és ürömi mészköveket is beépítve.)

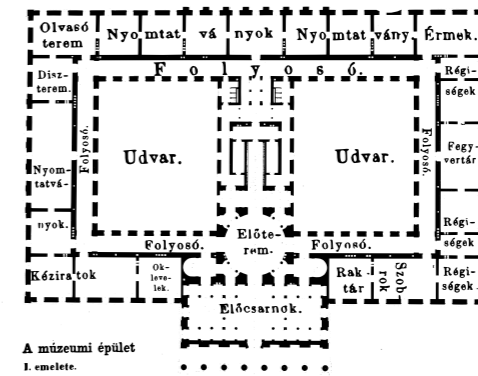
Az építkezés egy évvel később, 1837 júniusában kezdődött, amiről a *Regelő* című lap a következőképpen számolt be: „*A' nemzeti muzeum új épületének alapját jun. 22-dikén kezdték ásni a' mostaninak kerti részében, ott t. i. hol a' régi emlékek állnak. – E' nagyszerű épület, mint halljuk, a' Múzeum telkének közepén fog állni, úgy hogy minden oldalát 30 ölnyi szélességű tér kerítendő, melyet négy utszára csinos gátor fog körülvenni. – Kő és téglá már tavaly nyártól fogva igen nagy mennyiségben hordatott a' nagy udvarra.*” Pollack építési felügyelőként maga mellé Gömör Károlyt kérte, akivel megelőzően a Ludovika épületének munkálatainál is együtt dolgozott. Az építkezés menetéről, költségeiről a nádornak havi jelentést kellett tenniük. A nádor szorosban felügyelte az építkezést, és viszonylag gyakran személyesen tekintette meg annak állását.

A Nemzeti Múzeum palotájának építése az alapok kiásása után a falazás munkálataival jól haladt, amikor a minden idők legmagasabb vízszintjével érkezett, nevezetesen nagy pesti árvíz, 1838 márciusában a múzeum telkét is elérte és elöntötte. A 48-as forradalom előtt napra pontosan tíz évvel tetőző árvízet követően József nádor úgy döntött, hogy már néhány nappal később, március 21-étől folytatódjanak a munkák. Az újságok azt írják, hogy ezzel a napszámoknak, az épületen dolgozó

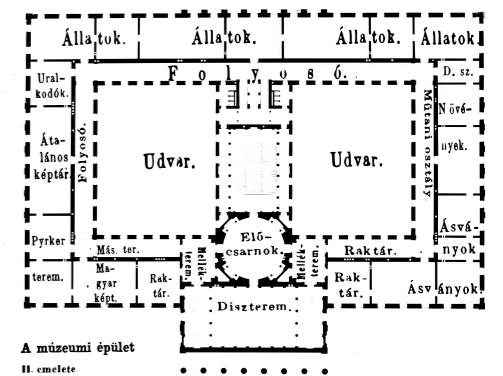
Az 1832–36-os országgyűlés ötszázézer forintot szavazott meg egy önálló múzeumépület céljára. Az 1836. évi XXXVII. törvénycikk kimondta: „1. § Egy új épületnek, mely a gyűjtemények célszerű elhelyeztetésének és megőrzésének alkalmasan és díszlettel megjelöljem, az intézet telkén levendő felállítására végett, 500 000 forintot ajánlatotnak; melytől minden egyéb segedelmek módjára, a Törvényhatóságok között egyedül a nemesi rendre, és azokra, kiket a Törvény ezen név alatt foglalva ért, fog felosztani, és az 1807-dik évi 2-dik törvényalkely rendeletere szerint létesen beszerezendő.”

A múzeumi épület földszint

A múzeumi épület I. emelete

A múzeumi épület II. emelete

A Nemzeti Múzeum három szintjének alaprajza

kőműveseknek és egyéb mesterembereknek kívánt megélhetést nyújtani, de ezen túlmenően alapvetően az lehetett a célja, hogy a munkások ne hagyják el a várost, amire komoly esély lehetett. Sőt az igencsak takarékos nádor, hogy ezt a célt biztosan elérje – Pollack javaslatára – még a munkabérek emelésébe is belement. A másik célja az építkezés gyors újraindításával alighanem az volt, hogy hitet adjon a végtelenül elkeseredett lakosságnak: van remény az újjáépítésre, illetve egy minden addiginál erősebb és szebb város építésére. (Ezt szolgálta az ekkor kiadott első építési rendelet is, amely pontosan előírta, hogy milyen építőanyagból kell ezután épülniük a házaknak.) Persze az első hetekben, hónapokban nagy hiány volt mindenféle anyagból és azok ára is nagyon felment. Pollacknak és munkatársainak sikerült azonban az építkezés miatt felhalmozott építőanyag nagy részét megmenteniük, így a legszükségesebb építkezésekhez – a romba dőlő pékségeket

jelentette – innen kölcsönöztek téglát. Miután pedig kimerték a vizet a múzeumépület pincésztjéről, folytatni tudták a falazási munkákat.

Az említettekén kívül az árvíz a Nemzeti Múzeum épülő palotájára, illetve a múzeumi gyűjteményekre és múzeumtelekre vonatkozóan két további komoly hatást gyakorolt. Az egyik az volt, hogy Pollacknak át kellett terveznie az épületet: az 1838-as árvízszinthez képest magasabbra kellett tennie az első emeletet, ahol a múzeumi gyűjtemények és a kiállítások elhelyezésre vártak. Így duplázódott meg például az addigi főhomlokzati lépcsőzet is, és jött létre az a nagy múzeumlépcső, mely 1848-tól szónoki emelvényül szolgálhatott. A másik következmény a régi múzeumépületet érintette, amely ekkor még az épülő új előtt állt, és amelyet az árvíz statikailag erősen meggyengíthetett. Legalábbis erre utal a nádor Horvát István (helyettes) igazgatóhoz intézett 1838. június 19-i utasítása, melyben azt olvashatjuk, hogy a múzeum épületét az összeomlás veszélye fenyegeti. József nádor ekkor rendelte el, hogy a gyűjteményeket szállítsák át a nem sokkal koráb-

1836. 12. 28.

József nádor hivatalosan 1836. december 28-án bizta meg a neves építésszel a múzeum építésével, a következő szavakkal: „Az épületekkel, a melyeket ön Pest sz. kir. városban emelt, megbízott szakszerű jártasságát és teljes bizodalommat érdemelte ki; ez utóbbi arra indít, hogy befejezéshez közeledvén a Ludoviceumnak ön által emelt épülete, a Nemzeti Múzeum építésével bizzam meg.”

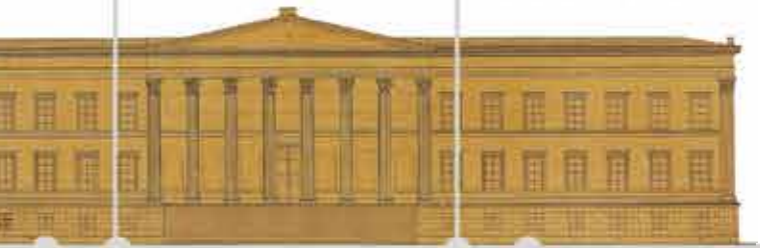

1837.

Az építkezés kezdete

A kivitelezéssel nem késlekedtek, mert addigra a telekre valóban elkezdték összehordani a szükséges építőanyagot. ezért 1837. július 5-én joggal számolhatott be így az építkezés megkezdéséről a *Hazai és Külföldi Tudósítások* című lap: „A' nemzeti Múzeum új épületének alapját jun 22 dikén kezdték ásni a' mostaninak kerti részében, ott t. i. hol a' régi emlékek állnak. – E' nagyszerű épület, mint halljuk, a' Múzeum telkének közepén fog állni, úgy hogy minden oldalát 30 ölnyi szélességű tér kerítendő, melyet négy utszára csinos gátor fog körülvenni. Kő és téglá már tavaly nyártól fogva igen nagy mennyiségben hordatott a' nagy udvarra.”

1837–1839

1838-as nagy pesti árvíz

1842

1842. január elején a múzeumépülettel kapcsolatosan még csak jövő időben fogalmaztak: „A nemzeti muzeum épülete büszkén emelkedik, s nem sokára kész lesz kinséit befogadni.” Ebben az évben építették fel a portikuszt, s a hatalmas, nem kőből, hanem horgonyból készült oszlopok elhelyezése (a főhomlokzat közötti részén) lehetett a leglátványosabb része a nagy építkezésnek. A látványt fokozta a timpanon szoborcsoportja, Rafael Monti alkotása. Pollack a homlokzati oszlepcsarnokot még számos szobrászati díszlettel szeretné volna ellátni, de ezek anyagi fedezet hiányában nem kerültek kivitelezésre.

A múzeumkert története

A múzeumkert részlete, 1910

Jónéhány évvel az MNM megnyitása után, 1855. november 24-én avatták fel ünnepélyes keretek között a múzeumkertet, mely aztán végleges formáját 1879-ben nyerte el.

A kor egyik fontos sajtóorgánuma, a Vasárnapi Ujság így írt az eseményről: „A nemzeti múzeum sétányán nov. 24-én ültették a legelső fát, mely alkalommal, az intézet igazgatója Kubinyi Ágoston nagy ebédet adott. Azon csinos öntözőt, mellyel a vendégek a fát megöntözték Kortsák József bádogos különösen e czélra készíté.”

Más újságok híradásaiból arról is értesülünk, hogy a „földészített három első fát” a jelenlévők a mai Múzeum körút és Bródy Sándor utca sarkán lévő kertrészen ültették el. A kertavatás ünnepe fontos társadalmi eseménynek számított, amelyen a megye és a város vezetői mellett részt vett a tudományos és irodalmi élet több jelentős alakja csakúgy, mint az ipar és kereskedelem számos képviselője.

Mivel az épület elkészülte után a gyűjtemények beköltöztetése vonatlatlanul haladt, így a meglévő költségekből csak arra futotta, hogy a múzeum előtt elkészüljön a kerítés és a járda. A másik három oldalon az építkezésből maradt hulladékfából összetakolt deszkakapalánként építkeztek még hosszú ideig. Az így bekerített külső udvart a korabeli leírás szerint „homokbuckák, dudva, kóró és vadnövények undokítják”. Tovább rontották a terület képét a mai Kálvin téren tartott heti vásárokból „elszabadult marhák és baromfik”, amelyek nem egyszer a múzeum körül legelésztek, futkároztak.

1848 elején Muszely Károly pesti műkertész nyújtott be tervekkel a múzeum körüli terület parkosítására, de a hamarosan bekövetkező forradalmi események miatt ennek megvalósítására jó ideig gondolni sem lehetett. A múzeumkert ügye az 1850-es évek elején kapott új lendületet, vált igazi nemzeti ügyg. A szükséges összeg előteremtése nem kis feladat elé állította a múzeumot, mivel az abszolutista államhatalom támogatás helyett lakbéradót vetett ki az intézményre. A pénzt társadalmi összefogásból, adományokból kellett tehát összeszedni. Az adományok viszont eleinte elég lassan csordogáltak, ezért Kubinyi Ágoston igazgató 1851 végén kérvényt nyújtott be a helytartótanácshoz, melyben kérte, hogy a parkosítás javára a múzeum dísztermében hangversenyeket rendezhessen. Az első „kerti” hangversenyt 1852. március 24-én tartották. 1853-ban itt tartotta Erkel Ferenc vezényletével első koncertjét a Filharmoniai Társaság zenekara is.

A kerti alapból még 1852-ben a múzeum mögött felépült a Wagner János által tervezett, ma is álló kertézház, majd a következő év tavaszára Petz Ármin, az Orczy-kert főkertésze elkészítette a kert angol parkosítási tervét. Ennek jóváhagyása után azonban még több mint két évtized kellett eltelnie a már említett kertavatás ünnepségig.

A kert telepítése Kallina Henriknek, a múzeum első kertészének a vezetésével folyt. Az első fákat József főherceg adományaként a Margitszigetről hozták, majd Egressy Sámuel ezer facsemetét indított útnak kiskunlacházi birtokáról tizenkét társaként. A legszebb hársfákat Sina Simon küldte gödöllői uradalomból. A parkosítás munkálatai 1857-ben fejeződtek be. A *Hölgyfutár* akkor erről a következőképpen tudósított: „A múzeum park elkészült. A fák mind elvannak ültetve, a virágágyak, pázsitok elrendezve. Most már nincs egyéb hátra, mint szép reménnyel és türelemmel várni, míg e fák meglombosodnak, s hűs árnyéket adnak. Hisszük, hogy a pesti közönség részvéte, tovább is nyilatkozni fog e szép hely iránt, mely hivatva van arra, hogy idővel a főváros egyik legszebb sétánya legyen.”

A múzeumkert végleges alakját 1879-ben kapta, amikor a Múzeum körút kiszélesítésekor 264 négyszögöl területet kihalásítottak az úttest céljaira. A kerítést, amely Ybl Miklós tervei szerint 1865-ben készült el, ekkor tizenöt méterrel beljebb helyezték. Aztán a következő jelentős kertészeti rendezésre jó száz évvel később, 1973-ban került sor.

ban elkészült Ludovika Akadémia épületébe (melyet szintén Pollack Mihály tervezett és épített). A költözésre ebben az évben még sor került, majd a régi épület lebontására is, melynek kőanyagát immáron felhasználhatták az új épülethez. A szakirodalom még egy másik épület bontását teszi 1838-ra, ez pedig a Nemzeti Lóiskolának a múzeumtelek északkeleti sarkán álló emeletes épülete, amelyet azonban csak 1840-ben bontottak le.

Az építkezés a következő két évben is nagy ütemben haladhatott, hiszen 1840 októberében a nádor egy Horvát Istvánhoz intézett levelében már arról írt, hogy az épület még az évben tető alá kerül, és reményét fejezte ki, hogy legalább a gyűjtemények egy része elhelyezést nyerhet benne, épp ezért javaslatot kért a múzeumtól az új berendezésre, szekrényekre. A beköltözés azonban elég messze volt és a *Világ* című lap első száma is 1842. január 1-jén még csak jövő időben fogalmazott ezzel kapcsolatban: „a nemzeti múzeum épülete büszkén emelkedik, s nem sokára kész lesz kincseit befogadni.” Ebben az évben építették fel a portikuszt, a hatalmas, nem kőből, hanem horgonyból készült oszlopok elhelyezése (a főhomlokzat központi részén) lehetett a leglátványosabb része a nagy építkezésnek. Ez valamelyest elhúzódtatott, mert nem a leggyorsabb, például a Lánchíd építésénél bevált technikát használták erre, legalábbis erre utal Kassay István *Pestmegyei utaink ügyében* című, a *Társalkodó* hasábjain 1843 nyarán megjelent cikksorozatában olvasható következő kritika: „...még a közlebb mult ősön is tapasztaltam, hogy a készülő nemzeti múzeum homlokzatán emelt nagyszerű kőoszlopok már előre izenként elkészített darabjai, most is csak azon móddal, sok időtelőzéssel s erőlködéssel, lánctól csinált helyzetetve csigáztatnak fel, s ott, még nagyobb kinnal vetetnek abból ki s tétetnek helyökre, mint ez több századdal ez előtt s a Babel tornyánál is történetett...” Azt nem tudjuk, hogy pontosan ezzel a technikával, illetve végig egész idő fo-

lyamán így is folyt-e ez a munkafolyamat, mindenesetre egy, az oszlopok emelésére szolgáló emelőgépről esik szó az 1844. évi levelezésben. Pollack azt javasolta, hogy az igen jól bevált emelőgépet adják el az országos építészeti igazgatóságnak.

A múzeumépület tulajdonképpen 1843-ra túlnyomó részben elkészült. Nem véletlen, hogy ekkor jelent meg róla az első bővebb leírás a *Közhasznu honi vezér kalendáriumban*. „E nagyszerű építmény, mely a mélyen tisztelt s hazánk iránt olly igen érdeműs nádorunk József főherceg ő cs. kir. fensége magas főfelügyelete alatt az ország költségén épül, új dísz leend a szép építményekben már a nélkül sem szegény Pest városának, s külső alkata komoly és méltó behatást gyakorol a szemlélőre.” Az épület belsejéről innen keveset tudhattak

A múzeum épülete korabeli színezett grafikán

A timpanon rajza

A múzeumkert Nádler Róbert festményén

1843

A múzeumépület túlnyomó részben 1843-ra elkészült. Nem véletlen, hogy ekkor jelent meg róla az első bővebb leírás a *Közhasznu Honi Vezér* című kalendáriumban, melyben többek közt ezt olvashatjuk: „E nagyszerű építmény, mely a mélyen tisztelt s hazánk iránt olly igen érdeműs nádorunk József főherceg ő cs. kir. fensége magas főfelügyelete alatt az ország költségén épül, új dísz leend a szép építményekben már a nélkül sem szegény Pest városának, s külső alkata komoly és méltó behatást gyakorol a szemlélőre.”

1844

A külső lépcső elkészült, feltöltötték az épület előterét. A Pyrker-képtár megérkezik a múzeumépületbe.

1845-46.

1845 A múzeumi tisztviselők beköltözése az épület földszinti részére.

1846 A gyűjtemények elhelyezése a múzeumépületben

1846-ban elsőként a múzeum könyvtári gyűjteményei érkeztek meg az épületbe, ezután a Jankovich-gyűjteményből származó képek és szobrok, valamint a régebben szerzeményezett képzőművészeti anyag következett, majd a Természeti tár gyűjteményei, utolsósorban pedig az Érem- és Régiségtár.

1846. 03. 19.

Az első állandó kiállítás megnyitása

A megnyitóról, amelyen számos jeles személyiség vett részt, az *Életképek* című lap ezt írta 1846. március 21-én:

„E gyűjtemény egy szebb és nagyobb, a nemzet méltóságához minden tekintetben illő képtárnak olly derék magva s alapja, hogy élvezeti közt lehetetlen élnék és mély hálóra nem gerjedni annak ajándékozójára, alapítójára egri érsek Pyrker László ő excija iránt.”

„Az épület felett csak a szent Gellért emeli sziklás homlokát, annyira felmagasulva áll a környéki házak között, mintha mondani: „Büszkén emelem homlokomat, mert nem egysesek adományai, nem a szegény pornéjé vételek adó lételem, első vagyok azon alkotmányok közül, melyeket a magyar nemesség törvény és aránylagos kivétel utján állt a hazának, odja isten hogy szaporodjanak testvéreim, mindé hamarabb.”

(Pesti Hírlap 1847. jan. 7.)

1850

Pollack irányította építkezés befejezése

Az eredetileg tervezett összeg majdnem egyharmadával többre került végül az 1850-ig tartó építkezés. A főlépcsőház és más termek díszítésére és behatározására már Pollack halála után került sor.

1847 nyara

Az építkezés vége

A járda építése és a kerítés júniusi telepítése az első fronton. Bár 1850-ig folytak még kisebb belső munkálatok, melyeket Pollack vezetett, az utolsó építési átványok lebontása jelezte a Nemzeti Múzeum építésének befejezését.

Az *Életképek* című lap 1847. július 25-i száma ezt így adta hírül: „A museum is kezd immár szépülni. Az állások (fű, állványok) lebontottak róla, s kezd az egész kibontakozni teljes szépségében, mint egy hatásra számított nőarc, melynek hajfürtjei a papírostekercsből kiszabadulnak.”

1848. 07. 04.

1855. 01. 03.

Pollack Mihály halála

„A múzeum és árkóceum nemz. épületek jeles építőmestere Pollák Mihály élete 82-ik évében j. hó 3-kán meghaláozott. A szakkéreben kitünő férfi Pestnek két legszebb épületében hagyta fenn nevének emlékét.”

(Budapesti Hírlap, 1855. jan. 9.)

A Nemzeti Múzeum korabeli illusztrációja a már megépített kerítéssel

Az egyetemi templom, két oldalán a múzeum első hajlékai

Részlet az 1838-as árvíz okmányából

meg az olvasók, mert – mint írták – az csak most készül, de azért megemlégtették az ünneptermet, azaz a dísztermet és a kupolacsarnokot, ami „Pantheonul fog szolgálni érdemes hazafiak dicsőítésére”. (Ebből aztán nem lett semmi, bár többen foglalkoztak a tervvel, talán a legkomolyabban a jeles szobrász, Ferenczy István.) E kalendáriumban jelent meg a Nemzeti Múzeum épületének első valós ábrázolása is, igaz ezen is volt olyan elem, ami még csak tervben létezett: a lépcső két mellvédjén egy-egy oroszlán (vagy szfinx?) látható. Ez, miként a többi főhomlokzati díszítés, amelyet Pollack tervezett, végül pénzügyi okok miatt elmaradt. A portikusz alatti szoborfülkék és fölöttük a domborművek ma is jelzik, hogy valami bizony hiányzik, valami nem készült el.

Az említett kalendáriumon kívül még meg kell említenünk a múzeumpalotának a *Pesti Hírlap* 1844. január 7-i számában megjelent nagy, az előzőnél is terjedelmesebb leírását. Ebben már szerepel a Rafael Monti müncheni (korábban milánói) szobrász által alkotott, a portikusz timpanonjában elhelyezett szoborcsoport, amely a Förster-cég bécsi öntödéjében készült el. A timpanonról szólva az ismeretlen szerző, aki akár lehetett a lapszerkesztő Kossuth Lajos is, azt ajánlotta,

hogy alá, illetve az oszlopok fölé írják ki magyarul a múzeum nevét: „...szép tér ajánlkozik a magyar felírásra, mely hogy magyar leend annál inkább hisszük, mivel készítésével olyan férfi van – mint halljuk megbízva, ki, ha kívántatnék, roppant tudományával bebizonyítaná, hogy Ádám és Éva kiűzetése után a paradicsom kapujára is magyarul volt felírva »tilos a bemenetek.«” [Itt a szerző minden bizonnyal Horvát István múzeumi könyvtárorra, egyetemi tanárra utalt, aki az intézmény megbízott vezetőjeként 1843-ig maga is (részben) felügyelte az építkezéseket.] *S valóban ez az első épület honunkban, mellyel még Werbőczy értelmében is a magyar nép építte, igenis illeni fog rá a magyar felírás.*” Ez utóbbi megállapítás valamelyest a korábban elkészült Ludovika épületére szintén megfelelt volna, de a maga teljességében valóban a Magyar Nemzeti Múzeum palotájára volt igaz, hiszen a fentebb említett törvénycikk alapján tisztán a vármegyék, azaz a nemesség befizetéseiből épült meg. Mindenesetre az intézmény neve sem 1847-ig, sem azután nem került fel a múzeum épületére. A *Pesti Hírlap* e cikkéből a bevezető sorokat citálnánk még, ami egyrészt ez utóbbi megállapítást hangsúlyozza, másrészt érzékletesen megmutatja, hogy a Nemzeti Múzeum kétemeletes nagy palotája milyen hatást is gyakorolhatott a korabeli Pestre érkezőre: „Midőn az ősi Rákos felől közelíti az utas Pest felé, s a főveny porködétől homályosult szemei sokáig keresik a közel gyanított várost, s ez a veszedelmes mélyből, mibe a sors egy hatalmas folyó partján helyezé, kitűnni nem akar; egy roppant épület ötlük végre szemébe, mint Israel népének a pusztai dombokból kiemelkedő Sinai. Ez épület felett csak a szent Gellért emeli sziklás homlokát, annyira felmagosulva áll a környéki házak között, mintha mondaná: »Büszkén emelem homlokomat, mert nem egyesek adománya, nem a szegény pornép verejtéke

adá léteemet, első vagyok azon alkotmányok közül, melyeket a magyar nemesség törvény és aránylagos kivetés útján állít a hazának, adja isten hogy szaporodjanak testvéreim, minél hamarabb.«”

1844-ben tehát a beköltözés következhetett volna, amire Kubinyi Ágoston igazgató József nádortól már az előző évben kapott utasítást. Először az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményei kerültek volna a házba, de Kubinyi munkatársaival és Pollackkal arra jutott, hogy ez csak azután történhet meg, ha elkészülnek az állomány tárolásához szükséges új szekrények. A bútorzatot megtervezését Pollack mester végezte el az igazgatóval együttműködve, majd a prototípus elkészülte után árajánlatkérésre került sor. Végül a megrendelés és a bútorok elkészítésének folyamata is nagyon elhúzódott. A belső festési munkálatok azért folytak 1844 folyamán, de láthatóan sok hónap ment el úgy, hogy nem haladtak a még hátralévő munkálatok. Ami ekkor már nagyon szükséges lett volna: a múzeumhoz épített szennyvízcsatorna bekapcsolása a városi főcsatornába – de ez is elhúzódott, és így nem tudtak beköltözni a múzeum munkatársai az épület első emeletén kialakított szolgálati lakásaikba. Ennek az ideje végül 1845-ben jött el.

Nem ez az épületrész volt azonban az első, amelybe megkezdődött a berendezkedés, hanem még 1844-ben egy olyan gyűjtemény – a képtár – került (egyelőre ideiglenesen) a múzeumpalota első emeletére, amely korábban nem is létezett a Nemzeti Múzeumban. Pyrker János egri érsek főként olasz festők műveiből álló értékes képtárat az 1836. évi országgyűlésen ajánlotta fel, azon az ülésen, amikor megszavazták

A múzeum első ábrázolása 1843-ból

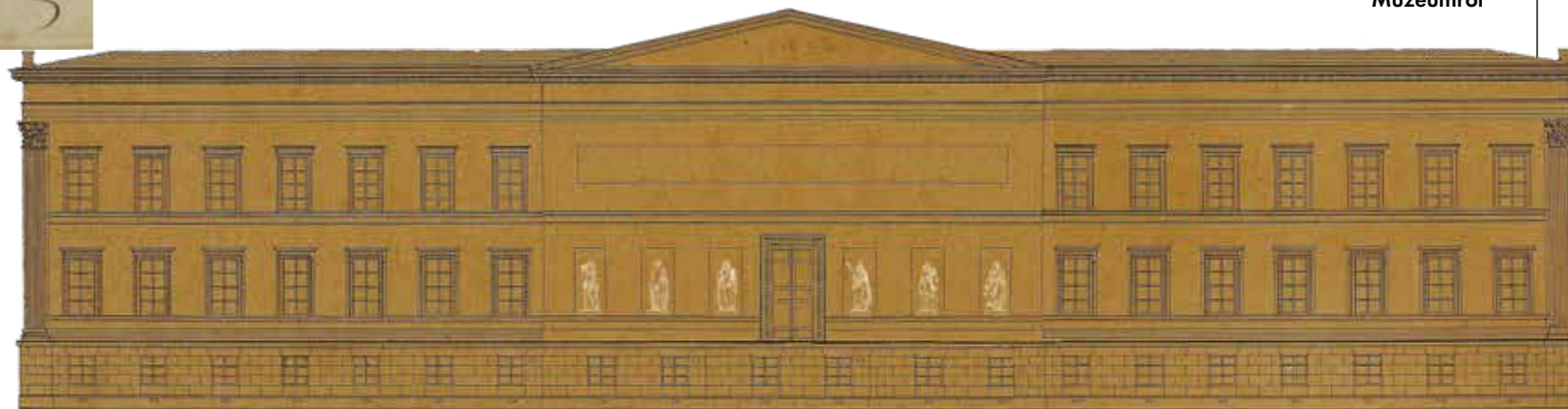
A múzeum képcsarnoka

a múzeum új épületére szükséges pénzösszeget is. 1844 júliusában elhelyezték a százkilencven festményt a nagyjából készen lévő első emeleten, ahol egyelőre csak a szakértők és néhány különleges vendég tekinthette meg, 1844 novemberében például Széchényi István gróf egy kisebb társasággal.

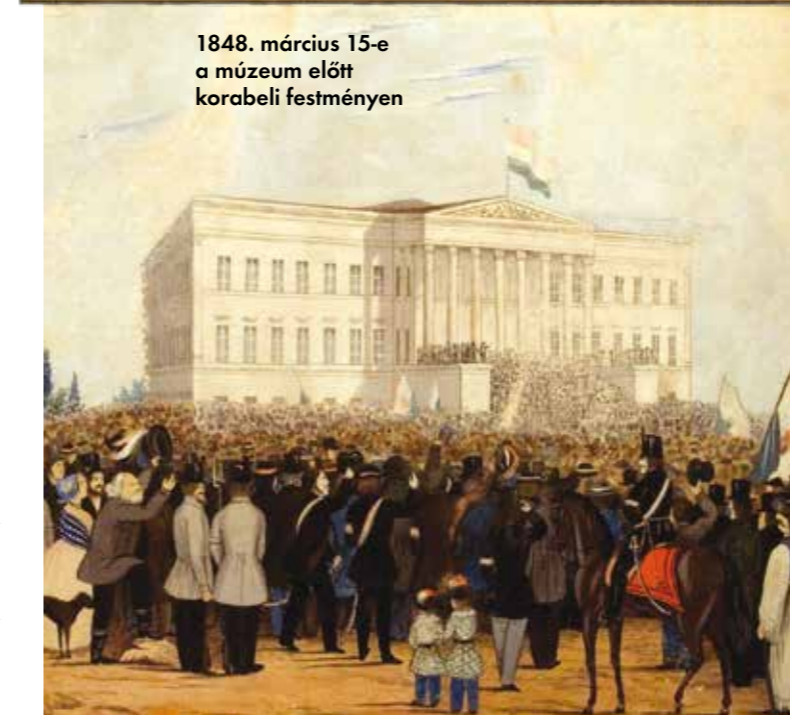
1845-ben a múzeumi tisztviselők beköltözése már mindenképpen jelezte, hogy az építkezés végső stádiumába érkezett. Pollack Mihály március 3-án fel is terjesztette a nádornak az épület végleges elkészítésére vonatkozó költségvetését. József nádor válaszában azonban csak 30 000 forintig terjedő költségekben engedélyezte a munkálatokat, hivatkozva a múzeum pénztárának szorult helyzetére. A padlás felosztásának munkálataira is ekkor adott utasítást. (Lehet, hogy ehhez vettek még 1845 végén téglákat, mert a beszerzésről szó van a forrásokban.)

1846-ban jött aztán el az ideje a múzeumi gyűjtemények beköltöztetésének, amely június 17-én a könyvtári anyagokkal

Háttérkép a Nemzeti Múzeumról

1848. március 15-e a múzeum előtt korabeli festményen

Petőfi a múzeumlépcsőn...

Éppen elkezdődhetett volna a Nemzeti Múzeum nyugodt, mindennapi működése, amikor egyszer csak a forradalmi lelkesedés tetőzött a múzeumpalota előtt. Az 1848. március 15-i nagygyűlés – melyen, ugyebár, Petőfi is jelen volt, de nem szavalt – örökre összekötötte e nevezetes forradalmi napot a nemzet múzeumával.

A Nemzeti dal kottacímleple, 1848 április – ennek is köszönhető, a kialakult legenda, hogy március 15-én a Múzeum épületénél Petőfi elszavalt a forradalmi költeményét.

A múzeumpalota előtti terület nagygyűlések gyakori színhelye, majd gyakorlatozó-, toborzó- és táborozóhellyé vált 1848–49-ben. A történelem múlt időkben ott volt a kiállítótermekben, de jelen időben is megjelent az épületben, hiszen a múzeum dísztermében ülésezett '48 júliusától a népképviselői országgyűlés felsőháza. A múzeumpalota országközi funkciója aztán 1861-től állandósult, hiszen ebben az évben, majd 1865–66-ban a Képviselőház, 1867-től 1902-ig, a mai Parlament megépüléséig pedig a Főrendi Ház működött itt.

Korabeli rézkarc a Nemzeti Múzeumról

kezdődött meg, majd ezt követték a Jankovich-gyűjteményből származó képek és szobrok és a régebb szerzeményezett képzőművészeti anyag, majd a Természeti tár gyűjteményei. Utolsóként az Érem- és régiségtár vagy Kincstár – ahogy még ekkor nevezték – költöztetésére, múzeumba való beszállítására került volna sor, de ezt el kellett halasztani az új épület első időszaki kiállítására, az iparműkiállítás megrendezése miatt, melynek előkészítése majdnem egy hónapot vett igénybe az augusztus 11-i megnyitás előtt. A kiállítás zárása után néhány héttel kerülhetett sor a múzeum történeti anyaga beszállítására, és ezzel az összes törzssanyag a Magyar Nemzeti Múzeum új palotájában nyert elhelyezést. Az épületbe azonban november elején még érkezett egy nagy szekérkonvoj, amely az egy évtizeddel korábban megvásárolt, de a múzeumba akkor be nem került Jankovich-gyűjtemény ládáit hozta: húsz láda könyvet az Országos Pénztár, harminckett láda könyvet és huszonhét kötegnyi kéziratot pedig az Országos Levéltár épületéből,

melyhez tizennyolc láda „drágaság és régiség” is járult aztán. Ezt követően a régiségtári kiállítást állították fel, de a korabeli leírások szerint elég szegényes, illetve hiányos bútorzattal, a *Pesti Hírlap* 1846. december 17-i számában erről ezt olvashatjuk: „*Ez ...osztály derék öre (Luczenbacher úr) a gyűjtemény nagy részét saját költségén összeüjtetett festetlen deszkadarabokra volt kénytelen kirakni, egy része pedig, szekrények és állványok hiánya miatt, ma is ládába beszegezve tartatik.*”

Ezután az épület körüli terület rendezése és parkírozása következett volna 1847-ben, de az év rosszul indult, mert József nádor január 13-án elhunyt. Ez törést jelentett sok mindenben, így a múzeum ügyeinek vitele kapcsán is. Pollack végül egy talajkiegyenlítést, némi planírozást végrehajtott. A kerítést, amelyet a mester 1844-ben meg szeretett volna építeni, csak a nádor halála után sikerült, és az sem teljes hosszában. A nádor ugyanis a pénzsűke miatt először halasztotta, majd, amikor 1846. július 1-jén jóváhagyta a tervet, úgy rendelkezett, hogy egyelőre csak Országút (a mai Múzeum körút) felőli szakaszon épüljön meg, és a másik három oldalon ideiglenesen deszkakerítés legyen. 1847 augusztusában arról olvashatunk, hogy ez szinte teljesen elkészült. Az épület maga ekkorra viszont már biztosan készen állt, hiszen július folyamán az utolsó építési állványok is eltűntek róla. Erről az *Életképek* című lap 1847. július 25-i száma nagyon plasztikusan így írt: „*A museum is kezd immár szépülni. Az állások [ti. Állványok] lebontattak róla, s kezd az egész kibontakozni teljes szépségében, mint egy hatásra számított nőarc, melynek hajfürtjei a papirostekercsből kiszabadulnak.*”

A Pollack Mihályról monográfiát író jeles művészettörténész, Zádor Anna (1904–1995) a Nemzeti Múzeum épületét a mester legnagyobb szabású, legjobbban megoldott alkotásának tartotta. Persze a múzeumpalota falainak méretén, formáin túl sokkal többet jelentett már megépülésekor (sőt, mint láttuk, épülése közben is). Mindazt jelentette, amit őrzött, majd azt is, ami benne és körülötte történt. Hosszasan lehetne értekezni még arról, hogy mi mindent jelentett a Magyar Nemzeti Múzeum, illetve épülete, de talán mindennél kifejezőbb az a kép, amely cikkünk végén szerepel: egy 1846-ban megjelent, gyermekeknek szóló képeskönyvben látható a múzeumpalota, az ABC-ben az É betűnél, mint az Épület.

AZ MNM VÁZLATOS HELYZETKÉPE NAPJAINKIG

A XIX. század második felében olyan kiváló tudósok tevékenykedtek a Magyar Nemzeti Múzeum falai között, mint Rómer Flóris, Hampel József és Pulszky Ferenc. Pulszky negyedszázados igazgatósága alatt a tárak megújultak és az intézmény európai összehasonlításban is jelentősen fejlődött. A dinamikus gyarapodó gyűjtemények már ekkor kinőtték az intézmény falait, és a nemzetközi muzeológia fejlődése is a szakosodás, vagyis a szakmúzeumok kialakítása irányába mutatott. Így vált önálló intézménnyé – a nemzeti múzeumi gyűjtemény egy részének leválásával – 1872-ben az Iparművészeti Múzeum, 1896-ban pedig a képtár egy részéből a Szépművészeti Múzeum. A kiválások a XX. században is folytatódtak: a Néprajzi Múzeum és a Természettudományi Múzeum, valamint az Országos Széchényi Könyvtár önállósodásával. A XIX. századi komplex gyűjteményi struktúrájú múzeum a XX. század harmincas éveire történeti-régészeti szakmúzeummá vált, az 1934. évi közgyűjteményi átszervezés után ezt deklarálta új neve is: Magyar Történeti Múzeum (ekkor vált, másfél évtizedre, tagintézményévé az Iparművészeti Múzeum). Régi nevét, a Magyar Nemzeti Múzeumot – bár a közbeszédben továbbra is használták – csak az 1949-es múzeumi törvény után kapta vissza.

A múzeumépület, bár számos gyűjtemény elhagyta, mégis bővítésre szorult, amire a XIX. század derekától több terv is született. Végül 1926–27-ben került sor Lechner Jenő tervei szerint az épület teljes felújítására, melynek során sikerült az épületen belül a tetőtérben új helyiségeket kialakítani, így a raktározási gondok egy időre megoldódtak. A következő nagy változást, ugyanakkor jelentős tényerést a múzeum számára az Országos Széchényi Könyvtár 1980-as évek közepén végbement kiköltözése hozta el. A múzeumpalotát teljes egészében csak 2005 januárjától tölthették be a Nemzeti Múzeum raktárai és kiállítóhelyei,

amikor a Természettudományi Múzeum utolsó itt tartózkodó egysége, az Őslénytani és Földtani Tár is kiköltözött.

Az ezredforduló körüli években (1996 és 2006 között) került sor a Magyar Nemzeti Múzeum épületének újabb nagy rekonstrukciójára, melynek során többek között a két belső udvar alatt sikerült munkaszobákat és új kiállítási teret (a római Lapidáriumot) kialakítani. E belső átépítésnek és felújításnak köszönhetően kerülhettek be az épületbe 1990–1991-ben az intézménybe betagozódott Legújabbkori Történeti Múzeum gazdag gyűjteményei, osztályai.

A szervezeti bővülés azonban már korábban megindult, mégpedig az 1960-as évek elején, új vidéki helyszínekkel: néhány kiemelkedő történelmi épületegyüttes, illetve múzeum került a Magyar Nemzeti Múzeum szakmai irányítása alá (ezzel mintegy országos jelentőségüket hangsúlyozva), mint az intézmény fiáléja: a visegrádi Mátyás Király Múzeum, a sárospataki Rákóczi Múzeum és a monoki

A múzeumkert játszó gyermekekkel 1945 után

Kossuth Múzeum, 1985-től pedig az esztergomi Vármúzeum. Sokáig ezek számítottak az MNM tagintézményeinek, majd 2012-ben jelentős mértékben bővült ez a kör miután számos, korábban a megyei múzeumi szervezetben működő intézményt csatoltak szervezetéhez: Széchenyi Emlékiállítás (Nagycenk), Vay Ádám Muzeális Gyűjtemény (Vaja), Báthori István Múzeum (Nyírbátor), Palóc Múzeum (Balassagyarmat), a Villa Romana Baláca – Római kori villagazdaság és romkert (Nemesvámos), Vész-tő-Mágor Történelmi Emlékhely, Csolt Monostor – Középkori Romkert (Vész-tő), Balassa Bálint Múzeum (Esztergom). Ezek közül 2014 őszén a nagycenki Széchényi Emlékiállítást átadta a kormányzat az Eszterháza Kulturális, Kutató és Fesztiválközpontnak. Nagycenken abban az alig több mint másfél évben, amíg a kiállítóhely az MNM szervezetébe tartozott, sikerült új állandó kiállítást rendezni.

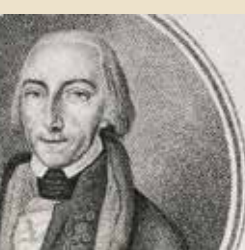
Legutóbb, 2017-ben a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum Könyvtár és Levéltár neve elő is odakerült a Magyar Nemzeti Múzeum, illetve 2018-ban egy új nagy régészeti szervezeti egység jött létre az intézményen belül MNM Régészeti Örökségvédelmi Igazgatóság néven (mely a 2001. évi LXV. törvény alapján az egész országban koordinálja a nagyberuházásokhoz kapcsolódó régészeti feladatellátást).

A név mindig nagyon lényeges – 1956-ban például a múzeumi Forradalmi Bizottság követeléseinek egyik pontja volt, hogy maradjon meg a múzeumkert neve –, és az elmúlt bő két évszázad története és eredményei révén ez a Magyar Nemzeti Múzeum esetében hatványozottan így van. És még valami, ami a nemzet múzeumának történetében folyamatosan megfigyelhető: egyszerre élt benne egy fontos intézményi tradíció, és egyszerre jellemezte az örök megújulás is. És ez még akkor is igaz, ha időszakonként ez más és más intenzitással történt meg.

(Debreczeni-Droppán Béla anyagaiból összeállította: Sághy Ildikó)

Az első múzeumi nyitvatartási rend

1848 januárjában készült el a Nemzeti Múzeum nyitvatartási rendje, amely többek közt így szólt: „1) A közönség részére jelenleg megnyitható gyűjtemények (ünnep és vásárnapokat kivéve) naponként délelőtti 9 órától kezdve 1 óráig állanak nyitva, és pedig hétfőn s csütörtökön a kincstár, pénz és régiség-gyűjtemény, kedden s pénteken a természetosztály s kézműgyűjtemény, – szerdán és szombaton a képtár. 2) A közszemlére meghatározott idő kezdete s vége a muzeum belső udvarán alkalmazott harang meghuzásával adatik mindenkinek tudtára. 3) Nap- és esernyőket, botokat, kardoat, vagy más bárminemű fegyvereket a gyűjtemény-termekbe bevinni tilos levén, azokat visszajöttökig a t.c. látogatók a kapusnál hagyják letéve.”

Miller Jakab Ferdinánd (1749-1823) a nemzeti múzeum első kinevezett igazgatója

Lövegek az Arany János-szobornál, a múzeumkert 1915-ben

Teleki Pál ravatala a múzeumban

POLLACK 250

Kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban

LYUKASÓRA
KÜLÖNSZÁM

XXXII. évfolyam,
VIII. szám, 2023/8.

A szerkesztőbizottság
tagjai:

Alföldy Jenő,
Agh István,
Bertalan Tivadar,
Czigány György,
Dobai Péter,
Iancu Laura,
Pröhle Gergely,
Raffay Dávid,
Rózsássy Barbara,
Rozsondai Marianne,
Szakonyi Károly,
Szikora János

Főszerkesztő:

Sághy Ildikó

Főmunkatárs:

Szakonyi Károly

Művészeti vezető:

Réti Attila

Olvasószerkesztő:

Bognár Antal

Rovatvezetők:

Weltler Ildikó, Simon Erika

Különszámunkat a Magyar Nemzeti
Múzeum Pollack 250 című
kiállításának felvételeivel és
dokumentumanyagával illusztráltuk.

Nyomdai kivitelezés:

VIRTUÓZ Kiadó

és Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: Tolonics Gergely